

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ธรรม ๒ นาที

เล่ม ๒

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

หน้า

ปรมัตถธรรม คือ สิ่งที่มีจริง	๑
กว่าจะมีการเห็น การได้ยิน	๑
พระธรรมวินัยเป็นศาสดา	๒
ศึกษาธรรมเพื่อเข้าใจและเพื่อละ	๒
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม	๓
เมตตา คือ อโหสะ หรือ ความไม่โกรธ	๔
ต้องเป็นปัญญาของตนเอง	๕
โลกปรากฏได้ ๖ ทาง	๕
จุดประสงค์ของการบรรยายธรรม	๖
ประสพทั้งอริยสัจธรรมและอนิยสัจธรรม	๗
ธรรมทั้งหลายมีเหตุเป็นแดนเกิด	๘
ปัญญาประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม	๙
ศึกษาแบบทัฬหีที่ไม่รู้สแกนก็สูญเปล่า	๑๐
ศึกษาแล้วน้อมปฏิบัติตาม	๑๑
อดทนที่จะค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรม	๑๒
อดทนที่จะไม่ตามใจที่อยาก	๑๓
ประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องกรรม	๑๔
ความเพียร คือ วิริยะเจตสิก	๑๕
ความอดทนส่วนมากเป็นกุศล	๑๕
ปัญญาเท่านั้นที่ตัดสินสภาพธรรมะ	๑๖
เวทนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง	๑๖
เจตนาเจตสิกมีลักษณะที่จงใจ	๑๘
เวทนาเจตสิกก็เป็นอินทรีย์	๑๘
เข้าใจธรรมมากขึ้น ทุกข์น้อยลง	๑๙

สารบัญ

หน้า

เลือกใครเป็นครูถึงจะดี	๒๐
ไม่มีใครเข้าใจพระไตรปิฎกได้โดยตลอด	๒๑
จะทำอะไร ควรศึกษาให้เข้าใจก่อน	๒๑
ถึงกาลที่บุญกุศลให้ผลได้ฟังพระธรรม	๒๒
เข้าใจให้ลึกซึ้งถึงความเป็นธรรมชาติ	๒๓
อดทนที่จะเห็นถูกว่าไม่ใช่เรา	๒๔
อุทิศส่วนกุศลไม่ใช่ถึงแบบไปรษณีย์	๒๕
วิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาพระธรรม	๒๕
ชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว	๒๖
สติจริง ๆ ต้องเป็นธรรมฝ่ายดี	๒๗
สิ่งที่ดีเพียบพร้อมอยู่ในพระธรรมวินัย	๒๗
เป็นดั่งผ้าเช็ดธุลี ไม่ได้อดร้อน ถ้าใจเป็นมิตร	๒๘
ขณะที่คิดจะทำ จะไม่รู้นามรูปที่ปรากฏ	๒๙
กรรมได้แก่เจตนาเท่านั้น	๓๐
ความเป็นมิตร เป็นเพื่อน คือเมตตา	๓๐
คุณนามที่ใครก็มีไม่ได้	๓๑
ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย	๓๒
สติเป็นเจตสิกฝ่ายดี	๓๒
เปิดใจฟังหลักในความคิด	๓๓
โลภะมีแต่ความต้องการมากมาย	๓๔
ปัญญาารู้ถูกตามจริง ไม่ใช่นึกฝัน	๓๕
ฟังให้เข้าใจก่อนไปเจริญกุศลขั้นสูง	๓๖
ขั้นระลึกศึกษาไม่ใช่ขั้นประจักษ์	๓๗
ศึกษาปัจจัยให้หายเคลือบแคลง	๓๗

สารบัญ

หน้า

ศึกษาอย่างใจเย็นและอดทน	๓๘
นามรูปปริเฉทญาณ	๓๘
รู้ชัดขึ้น ชื่นขึ้น ทัวขึ้น ละเอียดขึ้น	๓๙
ปัญญาเป็นเรื่องอบรม ไม่ใช่ทำ	๔๐
วิริยารัมภกถา	๔๐
การท่องเป็นการคิดตามที่เคยชิน	๔๑
จุดจิตขณะเดียวเกิดเพราะกรรม	๔๒
จุดจิตไม่น่ากลัว เร็วจนไม่ทันรู้ตัว	๔๒
ปัญญาเป็นเจตสิกไม่ใช่จิต	๔๓
ปัญญา ๓ ระดับ	๔๔
ศึกษาโดยการอ่านเพื่อเข้าใจ	๔๕
ฟังแล้วคิดพิจารณาหาเหตุผล	๔๖
ยิ่งฟังมาก ยิ่งเข้าใจลึกซึ้งมาก	๔๖
เพียงขั้นฟัง ก็ยังน้อยนัก	๔๗
ธรรมเท่านั้น เกิดขึ้น ปรากฏ ดับไป	๔๘
ระลึกสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ	๔๘
ไม่รู้ชัด จึงยึดถือความรู้สึกว่าเป็นเรา	๔๙
ปัญญารู้ชัดตรงตามความเป็นจริง	๕๐
โอกาสในการสนทนาธรรม	๕๐
ฟังแล้วไตร่ตรองไม่ต้องจำชื่อ	๕๒
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	๕๒
สภาพธรรมเกิดและดับเร็วที่สุด	๕๓
เกิดมาหลงวนในโลกของนิमित	๕๔
เพราะไม่รู้ความจริงจึงเป็นเรา	๕๕

สารบัญ

	หน้า
บางคนฟังธรรมเพราะอยากรู้คำ	๕๖
ไม่ใช่เรื่องจำชื่อ แต่รู้สิ่งที่มี	๕๗
ฟังจนมีความเข้าใจมั่นคงขึ้น	๕๘
ต้องมีความรู้ขั้นฟังก่อน	๕๘

ปรมาตธรรม คือ สิ่งที่มีจริง

เพราะฉะนั้นมีอีกคำหนึ่ง นอกจากคำว่า “ธรรม” แล้ว มีคำว่า “ปรมาตธรรม” และ “อภิธรรม”

ปรมาตธรรม หมายความว่า สภาพธรรมที่มีจริง ๆ แม้ไม่เรียกชื่อสิ่งนั้นก็มิ หรือ แม้ว่าจะเปลี่ยนชื่ออะไรก็ตาม สภาพธรรมนั้นก็คงเป็นสภาพธรรมนั้น อย่างภาษาบาลี ใช้คำว่า “โลภะ” ภาษาไทยเราบอกว่า ความติดข้อง ความอยากได้ ความต้องการ ภาษาอังกฤษเรียกอีกคำหนึ่ง ภาษาอื่นก็เปลี่ยนไป แต่เปลี่ยนลักษณะของโลภะไม่ได้ จะใช้ภาษาอะไรก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ แต่ว่าเปลี่ยนลักษณะของสภาพธรรมนั้นไม่ได้

นี่คือ ปรมาตธรรม ปรมาตธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ไม่เรียกชื่อเลยก็ได้ จะใช้ชื่ออะไรก็ได้ จะเปลี่ยนชื่อก็ได้ แต่เปลี่ยนลักษณะของสภาพธรรมนั้นไม่ได้

เพราะฉะนั้นที่ว่า มี คือ มีปรมาตธรรม มีธรรมจริง ๆ จะเรียกก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ จะไม่บอกว่าเป็นตัวตน ไม่บอกว่าเป็นคน ไม่บอกว่าจะไร แต่ลักษณะของรูปก็เป็นรูป ลักษณะของนามก็เป็นนาม

กว่าจะมีการเห็น การได้ยิน

วาระของวิถิจิต คือ จิตจะแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ถ้าจิตที่รู้อารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เราใช้คำว่า “วิถิจิต” คือจิตที่จะต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใด หรือทางใดทางหนึ่งเกิดขึ้น เช่น ทางตาในขณะนี้ ที่จิตกำลังเห็น ถ้าไม่มีตาจะไม่มีจิตเห็นเลย แต่เราคิดว่าจิตเห็นขณะเดียว แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงตั้งแต่เริ่มที่สี่กระทบจักขุปสาธแล้วกระทบจิต

นี้แสดงให้เห็นว่า ขณะนั้นยังไม่มี การเห็น แสดงให้เห็นจริง ๆ ว่า กว่าจะมีการเห็นที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ จะต้องมิจิตเกิดทางนั้นกี่ครั้ง กี่ขณะ

ซึ่งตลอดทั้งหมดที่กำลังเห็นชื่อว่าวาระหนึ่ง ที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าเป็นทางหู เวลาที่เสียงกระทบกับโสตปสาธ คือ กระทบตัวหูซึ่งเป็นรูปที่สามารถจะกระทบเสียงได้

ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงความละเอียดตั้งแต่เสียงกระทบกับหู กระทบกับจิต ซึ่งยังไม่ทันได้ยินเสียง แต่ต้องมีจิตเกิดก่อนเสียงกระทบหู ไซ้ใหม่

อย่างเวลานี้เงิบ มีจิตเกิดดับ แล้วก็มีเสียงกระทบหู เพราะฉะนั้นเวลาที่เสียงกระทบหู จิตจะอาศัยหูเป็นทางที่จะรู้เสียงตลอดเวลาที่จิตเกิดดับ โดยอาศัยหูเป็นทางรู้เสียง เสียงหนึ่งมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต จิตที่เกิดดับรู้เสียงโดยอาศัยหูตลอดเวลา นั้นก็ขณะก็ตามชื่อว่า วาระหนึ่ง ๆ ซึ่งมีการรู้อารมณ์ทางหู หรือว่าทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน

พระธรรมวินัยเป็นศาสดา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ และเราจะเชื่อตามพระองค์ใหม่ว่า ทำไมไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในเมื่อสมัยนั้นก็มีพระภิกษุที่เป็นพระอรหันต์มากมาย ท่านพระมหากัสสปะก็ยังอยู่ ท่านพระอานนท์ก็ยังอยู่ พระอริยบุคคลมากมาย ก็ไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาเลย

เพราะว่าพระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วนั้นแหละเป็นศาสดาทุกยุคทุกสมัย เพราะว่าแต่ละคนก็ต้องจากโลกนี้ไปทั้งนั้น และอะไรจะเหลือ ถ้าแต่งตั้งเป็นบุคคล

แต่คำสอนที่ได้ทรงแสดงไว้นั้นแหละจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ ถ้าใครศึกษา คำสอนก็จะสามารถที่จะเข้าใจความเป็นพระอรหันต์สัมผัสมาสัมผัสพุทธเจ้า ค่อย ๆ เห็นพระคุณจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่กราบไหว้บูชา แต่ไม่รู้ว่าพระคุณที่สวดสรรเสริญนั้นคืออะไร

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่เราเป็นผู้ตรัสขึ้น ต่อพระธรรมที่จะรู้ว่า ถูกนั้นคืออะไร ไม่ถูกคืออะไร

ศึกษารวมเพื่อเข้าใจและเพื่อละ

การศึกษาทั้งหมดต้องมาจากผู้รู้ ถ้าไม่มีผู้รู้แล้ว ก็จะทำให้การศึกษาใด ๆ ไม่ได้เลย พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ก็จะต้องมีผู้ศึกษาและเข้าใจธรรม ตามวัดท่านก็มี การศึกษาปริยัติธรรมเท่าที่ทราบ แต่ว่าก็ต้องเป็นเรื่องที่ตรงกับจุดประสงค์ เพราะว่าถ้าจุดประสงค์เพื่อต้องการได้รับประกาศนียบัตร หรืออะไรเป็นเครื่องยืนยันการศึกษา อันนั้นก็ไม่มีในครั้งพุทธกาล เพราะว่าเป็นเรื่องละ เรื่องขัดเกลากิจจริง ๆ

แต่ถ้าศึกษาเพื่อที่จะรู้ เพื่อที่จะเข้าใจ ส่วนตัวของเราจะไปศึกษาที่มีการศึกษาปริยัติธรรม เรื่องจิต เรื่องเจตสิกได้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเน้นไปในเรื่องของจำนวน และข้อความต่าง ๆ ที่มีในพระไตรปิฎกก็ยกขึ้นมากล่าว แต่ผู้ฟังต้องพิจารณาและต้องสอบเหตุผลให้เกิดความเข้าใจของตัวเองด้วย จริง ๆ แล้วเรื่องประเพณีต่าง ๆ ก็เกี่ยวข้องกัน พุทธศาสนา แต่ต้องดูว่ามีความเข้าใจถูกต้องในสิ่งนั้นหรือเปล่า ถ้าไม่มี ก็ไม่ต้องทำ

ขอยกตัวอย่างจริง คือ การสวดศพที่เป็นพระอภิธรรม คนฟังไม่เข้าใจ แต่ก็ยังมีการสวดอยู่ ข้อสำคัญที่สุดก็คือว่า พยายามที่จะรู้ว่าเป็นคำสอน ซึ่งเราวันหนึ่งเมื่อได้ศึกษาแล้วก็สามารถที่จะเข้าใจได้ เหมือนกับเป็นเครื่องเตือนว่า อย่าทิ้ง อย่าลืม คัมภีร์ที่สำคัญมาก คือ พระอภิธรรม แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจ ก็เป็นอย่างทุกงานศพที่เราเห็น บางคนก็มีสนทนาธรรมด้วย นอกจากการสวด เพราะการสวดก็พระที่ท่านมารับไทยธรรมที่อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเป็นผู้สวด

ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ขณะนี้ป็นธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่การที่จะรู้ว่าเป็นธรรม ถ้ารู้ว่าเป็นธรรมแล้ว ก็ไม่ได้ปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ถูกต้องให้ยิ่งขึ้น ก็ไม่ชื่อว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่การที่จะรู้แจ้งธรรม

สิ่งที่ได้เรียนแล้ว อย่าคิดว่าเป็นแต่เพียงแค่นี้ แต่สิ่งที่เริ่มเห็นว่าเป็นจริง จะมีความจริงถึงขั้นที่ประจักษ์แจ้งในทุกคำที่ได้ยิน เช่น สภาพธรรมเกิดแล้วดับ ขณะนี้มี

สภาพธรรมกำลังปรากฏให้รู้จริง ๆ เป็นธรรมจริง ๆ แต่ยังไม่ประจักษ์การเกิดและดับ แต่ว่าโดยการฟัง พิจารณาแล้ว ต้องรู้ว่าสิ่งใดปรากฏ สิ่งนั้นต้องเกิด ไม่เกิด ก็ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้นเมื่อการเกิดของธรรมมีจริง การดับของธรรมมีจริง ปัญญาที่ย่อมสามารถที่จะประจักษ์แจ้งได้ มิฉะนั้นการฟังของเราก็เป็นโมฆะทั้งหมด

เพราะฉะนั้นปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมจริง ๆ ก็คือ ปฏิบัติธรรมที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่สมควรที่จะรู้แจ้งได้ การอบรมนั้น หนทางนั้น เป็นหนทางที่สมควรที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมได้ ก็เป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เพียงขั้นฟัง เป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมหรือยัง หรือเป็นเบื้องต้นที่จะทำให้ถึงการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

เมตตา คือ อโหสะ หรือ ความไม่โกรธ

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมว่า เมตตาจริง ๆ คือ อโหสะที่มีต่อสัตว์ บุคคลต่าง ๆ คือ ความไม่โกรธ เพราะว่าเวลาโกรธแล้ว ที่เคยเป็นอย่างดี ก็กลายเป็นอย่างร้ายไปหมด ที่เคยพูดดี ก็กลายเป็นคำร้าย ๆ ที่หวังดี ก็กลายเป็นหวังร้ายไปหมด

นี่ก็เป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจจริง ๆ ว่า ขณะใดที่โกรธ ขณะนั้นไม่ใช่เมตตา สมควรไหมที่จะกล่าวว่า สัพเพ สัตตา ถ้าเรายังเป็นอย่างนี้อยู่

แต่ถ้าถ้าเรามีความเข้าใจที่ถูกต้อง จะมีสติระลึกได้ เพราะว่าสติมีหลายระดับ ยังไม่ใช่สติที่ระลึกรู้ในสภาพที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เพราะเราบังคับไม่ได้ พอฟังวันนี้จะให้สติไประลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเลย เป็นไปไม่ได้เลย แต่สติจะค่อย ๆ เกิด ค่อย ๆ เป็นไป ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง เมื่อนั้นเราก็จะรู้ว่า ขณะที่สติเกิดเป็นกุศล ตรงกันข้ามกับขณะที่เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้นแม้แต่เมตตา ตั้งแต่คนในบ้าน คนนอกบ้านไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงแม้แต่ทุกคน หรือคนแปลกหน้าซึ่งไม่เคยเห็นกันมาก่อนเลย ความเมตตากับความไม่เมตตาก็ต่างกัน อย่างนี้เป็นเพียงการอบรม ยังไม่ถึงอุปปนาสมาธิ

เพราะฉะนั้นก็ยังไม่ใช่วิษณูจิต ถ้ายังไม่ถึงวิษณูจิต การที่เราจะแผ่ความเมตตาของเราออกไปทั่วทิศ เริ่มตั้งแต่ทิศนี้ แล้วก็ทิศโน้น ไม่ว่าจะมีสัตว์อะไรทั้งสิ้น ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทั้งหมดจึงจะเรียกว่าแผ่ แต่ขณะที่ยังไม่มีความพอ ต้องอบรมเจริญ ใช้คำว่าเจริญเมตตาได้ ค่อย ๆ อบรมให้มีมากขึ้น แต่จะใช้คำว่าแผ่ไม่ได้

ต้องเป็นปัญญาของตนเอง

อย่างสติปัญญานะจะเกิดหรือยังไม่เกิด อย่ากังวล หรืออย่าไปพยายาม แต่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ถ้ามีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ๆ วันหนึ่งสติสัมปชัญญะซึ่งเป็นสติปัญญาก็เกิด เพราะว่าถ้าไม่มีสติปัญญานี้แล้ว ที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าสติปัญญาก็รวมอยู่ในส่วนของธรรมที่เป็นฝ่ายของการตรัสรู้ คือ โภธิปักขิยธรรม

เพราะฉะนั้นจะเห็นความต่างของการเพียงรู้ชื่อกับการเข้าใจจริง ๆ ในความเป็น โภธิปักขิยธรรม และก็ต้องเป็นความเข้าใจ คือ ปัญญาของเรา ไม่ใช่อยู่ในหนังสือแล้วก็อธิบาย และคิดว่านั้นเป็นความเข้าใจของเราแล้ว แต่ความจริงไม่ใช่ นั่นเป็นเพียงสิ่งที่จะทำให้เราไตร่ตรองพิจารณาจนกระทั่งรู้ลักษณะแท้ ๆ ของสภาพธรรมแต่ละหมวด ซึ่งเป็นโภธิปักขิยธรรม

เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงต้องละเอียด เพียงแต่รู้ว่าธรรมที่จะเป็นฝ่ายที่จะทำให้อริยสัจธรรม จะขาด ๓๗ ประการนี้ไม่ได้

เพราะฉะนั้นสติที่เป็นสติปัญญากับสติที่เป็นสมาธิในมรรคมีองค์ ๘ ไซ้ใหม่คะ นับแล้ว ก็คือว่าเจริญขึ้น จนถึงความเป็นสติสัมปชัญญะ ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นจิต เป็นเจตสิก เป็นรูป แต่ว่าสภาพธรรมที่จะเจริญ ที่จะทำให้รู้แจ้งได้ก็ต้องเป็นฝ่ายนามธรรม

โลกปรากฏได้ ๖ ทาง

การที่โลกจะปรากฏได้ก็ต้องมีทาง ๖ ทางที่ทำให้โลกปรากฏได้ เวลาที่นอนหลับสนิท จิตไม่ได้อาศัยทางหนึ่งทางใดเกิดขึ้นรู้โลกเลย แต่ว่าพร้อมที่จะเห็น หลังจากตื่นมาแล้ว

เพราะฉะนั้นขณะนั้นต้องมีจักขุปสาท โลกทางตา คือ เห็น จึงจะเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นขณะที่เห็น เราอาจลืมนึกว่า แท้ที่จริงสภาพนี้เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย คือ ต้องมีจักขุปสาท เท่านั้นประมาทได้ไหม ไม่มีอะไรที่จะเที่ยงหรือจะอยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย เพียงแค่จักขุปสาทหยุดเกิด ไม่เกิดอีก ก็หมดแล้ว โลกที่เป็นแสงสว่างที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ก็จะไม่ปรากฏเลย

เพราะฉะนั้น แต่ละทางก็เท่ากับจุด ๆ หนึ่งของรูปในร่างกายที่จะเป็นปัจจัยที่จะทำให้จิตเกิดขึ้น แล้วก็รู้อะไร ๆ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ทางตาที่จุดเล็ก ๆ กลางตาก็เป็นจักขุปสาทรูป ซึ่งถ้ากรรมยังทำให้เกิดอยู่ตรงใด ก็จะเป็นปัจจัยให้เห็นตรงนั้น กว้าง เวียน คือ เห็นแล้ว ก็เห็นอีก แล้วก็เห็นอีก ทางหู ก็เป็นอีกรูปหนึ่ง ที่ตัวก็มีรูปอยู่

แค่นี้ ๕ รูปซึ่งเป็นทางที่จะรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางหู มีรูปซึ่งสามารถกระทบเสียง แต่ถ้ากรรมไม่ทำให้โสติดสัทเกิดต่อไป คนนั้นก็จะมีโลกเสียงปรากฏอีกเลย เสียงจะไม่ปรากฏกับบุคคลนั้นเลย ถ้ารู้สาเหตุว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาจากกรรมที่กระทำ ที่ทำให้มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย กายปสาทสัมผัสซาบอยู่ทั่วตัว ส่วนใดที่สามารถจะรู้อะไรที่อ่อนหรือ แข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ส่วนนั้นมีกายปสาท แต่ส่วนที่ไม่มีกายปสาท ถึงแม้กระทบก็ไม่มีความรู้ในลักษณะสภาพที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้นตลอดทั่วทั้งกายก็มีรูป ๕ รูป ซึ่งเป็นทางที่จิตจะเกิดแล้วก็รู้อารมณ์ ๕ ทาง แต่ใจถึงแม้ว่าจะไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กายเลย ก็สามารถที่จะคิดนึก

เพราะฉะนั้น ใจ ที่เกิดก่อนจิตที่คิดนึก อันนั้นเป็นมโนทวาร

จุดประสงค์ของการบรรยายธรรม

ที่ยังคงมีการบรรยายธรรมเรื่องต่าง ๆ ต่อมาเรื่อย ๆ ก็เพื่อจะเป็นประโยชน์
เกื้อกูลแก่การที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นทุกเรื่องที่บรรยายก็เป็นแต่เพียงแต่ละเรื่องพอเป็นสังเขป ที่จะให้
ท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่พิจารณาในเหตุผล เพื่อที่จะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไปด้วยตนเอง เพราะ
เหตุว่าการศึกษาพระธรรมไม่จบ ไม่ว่าในการศึกษาจากอรรถกถาหรือจากพระไตรปิฎก
เพราะเหตุว่า เพียงในพระสูตรเดียวก็มีเรื่องที่จะต้องคิด หรือมีเรื่องที่จะต้องเข้าใจ
มีเรื่องที่จะต้องโยงไปถึงธรรมอื่น ๆ ซึ่งถ้าอ่านพระสูตรก็จะโยงไปถึงพระอภิธรรมด้วย
หรือว่าถ้าพูดถึงเรื่องกรรม ก็จะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของกุศลจิต อกุศลจิต ซึ่งเป็นเหตุ
ซึ่งทำให้เกิดวิบากจิตต่าง ๆ ซึ่งเป็นผล

เพราะฉะนั้นการบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนา ก็คงจะจบลงวันหนึ่งวันใดก็ได้
และที่ยังคงบรรยายเรื่อย ๆ ต่อมา ก็เพื่อที่จะเพียงเกื้อกูลให้สติระลึกถึงลักษณะของ
สภาพธรรมเท่าที่สามารถจะเป็นไปได้ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในธรรมอื่น ๆ ประกอบ
ก็ย่อมจะทำให้มีปัจจัยซึ่งเป็นสังขารชั้นหยาบ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมโดย
สภาพที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ทุกขณะที่กำลังเห็น กำลังได้
ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก

ประสบทั้งอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์

สำหรับข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานในสักการะสูตร มีข้อความว่า
ท่านทั้งหลายผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้ว ในบ้าน ในป่า ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้น
จากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น

หนีไม่พ้น ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในเมือง หรือว่าในป่าก็ตาม เวลาที่อกุศลกรรม
ให้ผลก็ย่อมจะได้รับพึงผลสุวาจา แต่ว่าถ้าไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากตน และไม่ตั้งสุขและ
ทุกข์นั้นจากผู้อื่น คือ ไม่มีตัวตนและไม่มีบุคคลอื่น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดปรากฏ

แล้วก็ดับไป จึงจะเห็นว่า ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากตน และไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น แต่ว่าถ้ายังมีความเป็นตัวตน สติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ก็ย่อมเร่าร้อน ขุ่นเคืองใจ

สำหรับชีวิตของทุกท่านก็ย่อมจะประสบทั้งอวิชชาธรรมณและอนิจจังธรรมณเป็นของธรรมดา เพราะเหตุว่าเป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว แม้บุคคลผู้ประเสริฐสุด เช่น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่พ้นจากการที่จะได้รับกระทบกับอนิจจังธรรมณ แม้ผลสุภาว

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ ไม่ใช่ตัวท่านผู้เดียว ทุกคนที่เกิดมาในโลกก็ย่อมแล้วแต่กรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งสิ้น แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ทรงถูกเรียกว่า คนถ่อย ถ้าท่านผู้ฟังได้ถูกผลสุภาว กระทบกระทั่งท่านจะด้วยคำใด ๆ ก็ตาม ก็ให้ทราบว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐสุด เช่น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังมีบุคคลที่เรียกว่า พระองค์ว่า คนถ่อย

ธรรมทั้งหลายมีเหตุเป็นแดนเกิด

โดยมากท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า ท่านเพิ่งเริ่มศึกษาปริยัติธรรม ยังมีความสงสัยในลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะเหตุว่ายังไม่ได้ศึกษาเรื่องของปัจจัย อาจจะคิดอย่างนั้นได้ และก็อาจจะสงสัยว่า สติสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเป็นปัจจัยในขณะนี้ได้อย่างไร

นี่คือผู้ที่เริ่มศึกษา แล้วก็เกิดความสงสัย แต่ถ้าคิดถึงก่อนที่ท่านจะได้ฟังพระธรรม ยังไม่มีความรู้ในเรื่องนามธรรมและรูปธรรม ในเรื่องของจิต เจตสิก รูป ในเรื่องของการเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันของจิต เจตสิก รูปเลย กับการที่ได้ฟังบ้าง แม้ในชาตินี้ ยังเกิดความเข้าใจบ้าง

แต่ถ้าเป็นในอดีตอนันตชาติของท่านที่เป็นพระสาวก เช่น ท่านพระอัครสาวก ท่านพระสาวกบุตรเถระ ท่านได้ฟังมามากเหลือเกิน และสติปัญญานก็ระลึกมามากทีเดียว เพราะฉะนั้นทันทีที่ได้ยินท่านพระอัสสชิกล่าวว่ ธรรมทั้งหลายมีเหตุเป็นแดน

เกิด เหมือนในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ตามปกติ คำว่า ธรรมทั้งหลาย ก็คือขณะ กำลังเห็นในขณะนี้ ขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้

แต่ปัญญาของผู้ที่อบรมมา ย่อมสามารถจะรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนของธรรมทั้งหลาย คือ ขณะที่ท่านกำลังฟังท่านพระอัสสชิกล่าว มีสภาพของจิตที่กำลังได้ยินเสียง ในขณะนั้นจะมีปัจจัยเกิดขึ้น โดยที่ท่านสามารถจะประจักษ์อย่างไร ซึ่งดูเป็นของธรรมดาสำหรับผู้ที่ยังไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะสงสัย เพราะเหตุว่ายังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ปัญญาประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม

สภาพธรรมที่มีปัจจัยทำให้เกิดขึ้นก็มี ๓ คือ จิต เจตสิก รูป อันนี้ฟังเหมือนชื่อ แต่ความจริงลักษณะของจิตก็คือจิต ลักษณะของเจตสิกแต่ละชนิดก็เป็นเจตสิกแต่ละชนิด ลักษณะของรูปก็เป็นรูป ซึ่งเราเรียนเพื่อที่จะเข้าใจให้ถูกต้อง และถูกต้องคือ ถูกต้องในสภาพที่กำลังปรากฏ ถ้าไม่ปรากฏแล้วจะรู้ความจริงได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น มีสภาพธรรมปรากฏตั้งแต่เกิด จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้จนกว่าจะตาย แต่ว่ารู้ความจริงที่เป็นจิต เป็นเจตสิก รูป ที่ไม่ใช่เราหรือเปล่า หรือเพียงฟังเรื่องราวของจิต เจตสิก รูป

ประทีป สภาพรู้และธาตุรู้ ทั้งจิตและเจตสิก ต่างก็เป็นสภาพรู้ แต่เขามีลักษณะที่แตกต่างกัน อาจารย์พยายามอธิบายตรงนี้ใช่ไหมครับ

สุ. ค่ะ ก็แสดงว่าจิต ไม่ใช่เจตสิกแต่ละอย่าง โลกที่ต้องการได้ผลมาก ๆ เร็ว ๆ เวลานี้ก็รู้สึกว้าวุ่นไกล

พระธรรมทั้งหมดที่เป็นคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเรื่องละเอียดไม่ได้เลย ถ้าใครคิดว่าจะต้องการหรือจะได้ นั่นคือความเป็นเรา ความเป็นตัวตน ซึ่งทำให้ต้องการแล้วไม่มีวันจะถึงอะไรเลย เพราะเหตุว่าโลกะเป็นเครื่องเน้นซ้ำ และก็ไม่สามารถที่จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

แต่ใครก็ตามถ้ารู้ตามความเป็นจริงว่า เมื่อกุศลมากเท่าไรแล้ว การที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรม ก็คือ ในขณะนี้ จะเป็นโพชฌงค์ หรือว่าจะเป็นสติปัฏฐาน จะเป็นอิทธิบาท จะเป็นอินทรีย์ หรือจะเป็นอะไรทั้งหมด ซึ่งเป็นโพธิปักขิยธรรม ที่อบรมแล้วเจริญแล้ว สภาพธรรมเกิดดับตามปกติในแสนโกฏีปที่ผ่านมา และข้างหน้าก็จะเหมือนอย่างนี้

เพราะฉะนั้นไม่ใช่ว่ามีตัวตนซึ่งไปพยายามทำ แต่ว่าสภาพธรรมเป็นจริงอย่างไร อบรมเจริญปัญญาที่จะเข้าใจให้ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมนั้นเพิ่มขึ้น ผู้นั้นจะรู้เลยว่า มีความเข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น มีความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น และต่อไปถ้าถึงความสมบูรณ์ของปัญญา ก็สามารถที่จะรู้ได้ว่าปัญญาสามารถที่จะประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม แล้วต่อไปยังสามารถที่จะรู้ได้ด้วยว่า เริ่มคลาย เริ่มสละความเป็นเรา ที่ละเล็กที่ละน้อย น้อยมากตามระดับขั้นของปัญญาที่เพิ่มขึ้น จนกว่าจะถึงกาลซึ่งสามารถที่จะสละความเป็นเราได้ทั้งหมด

ศึกษาแบบทัฬหีที่ไม่รู้สแกงก็สูญเปล่า

ก็ลองคิดถึงทัฬหี เราใช้คนแกง จะแกงหม้อไหนก็ได้ ทัฬหีก็คนได้หมด แต่ว่า ทัฬหีไม่สามารถที่จะรู้รสของแกงได้ ฉะนั้นใด ผู้ที่ฟังมากแล้วก็จำมาก แต่ไม่รู้ประโยชน์ ประโยชน์นี้สำคัญที่สุดว่าฟังเพื่ออะไร นี่เป็นจุดที่ถูกต้อง ที่ว่าถ้าจิตตั้งไว้ชอบ ขณะนั้นก็ สามารถที่จะอบรมสิ่งที่เป็นประโยชน์

แต่ถ้าเราฟังมากเพื่อจะรู้แล้วจำมาก แต่เราไม่สามารถที่จะเข้าใจว่า ประโยชน์ของการฟังเพื่อเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ การเรียนของเราก็เป็นการสูญเปล่า เพราะว่าถึงแม้ว่าจะเรียนไป สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ยังคงมีความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ทั้ง ๆ ที่ศึกษาว่าไม่ใช่เรา ไม่มีตัวตน

ขณะที่เห็น เป็นธาตุ หรือเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดเมื่อมีสิ่งที่กระทบกับ จักขุประสาท คือ เหตุผลต้องกำกับตลอด จิตนี้จะเกิดเมื่อรูปนี้กระทบกับจักขุประสาท เป็น

ปัจจัยให้มีสภาพรู้หรือธาตุรู้ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เราก็ฟัง แต่ถ้าฟังแล้วไม่น้อมที่จะค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ เห็นว่า ธาตุชนิดนี้มีจริง ๆ กำลังเป็นอย่างนี้ กำลังทำกิจอย่างนี้ ก็จะทำให้เราไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมเลย ก็เพียงฟังไปตลอด

ศึกษาแล้วน้อมปฏิบัติตาม

อีกอย่างหนึ่ง หลายคนก็อาจจะบอกว่า คนที่ฟังธรรมแต่ความประพฤติในชีวิตประจำวันไม่เป็นธรรม ไม่สอดคล้องกับธรรม มีไหมหรือว่ามี มีแน่นอน เพราะฉะนั้นผู้ฟังถึงจะรู้มาก จำได้มาก แต่ไม่มีการเห็นประโยชน์ เห็นคุณค่าของพระธรรมว่า เพื่อศึกษา คือ ประพฤติปฏิบัติตาม การศึกษาไม่ใช่ศึกษาเพียงเรื่องราวหรือคำ แต่ศึกษาด้วยการน้อมที่จะเข้าใจ เพื่อจะประพฤติปฏิบัติตาม

เพราะฉะนั้นบางคนเรียนมาก แต่ไม่เมตตา ก็เห็นได้เลยว่า เรียนเข้าใจเรื่องราว แต่ขณะนั้นระลึกได้หรือเปล่าว่า ทรงสอนเรื่องสภาพของจิต หรือธรรมฝ่ายดีซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายอกุศล เพราะฉะนั้นคนนั้นอาจจะอยากเรียนมาก ๆ อ่านหนังสือมาก ๆ ฟังเทปมาก ๆ แต่ว่าไม่สนใจที่จะรู้ว่า จรณะ คือ ความประพฤติในชีวิตประจำวันขึ้นศีล มีหรือเปล่า

ถ้ายังสามารถที่จะล่วงศีลโดยที่ไม่เห็นโทษ ไม่เห็นภัย และไม่เห็นประโยชน์ว่าเรียนทำไม ถ้ายังคงมีความประพฤติที่ไม่เป็นไปในทางฝ่ายกุศล คนนั้นก็จะมีแต่ความจำเรื่องราวของสภาพธรรม แต่ไม่ได้ประโยชน์ หวังอย่างเดียวเพียงว่าให้สติปัญญาฐานเกิด ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย ที่จะให้สติปัญญาฐานเกิด โดยที่ว่าเป็นผู้ที่จรณะก็ยังไม่

แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่มีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรม ไม่มีโอกาสที่จะพิจารณาให้เห็นประโยชน์จริง ๆ ประโยชน์ก็ไม่เกิด

แต่เพราะเหตุว่าสะสมมามาก และก็มีอัธยาศัยซึ่งเมื่อได้ฟังแล้ว การสะสมทั้งหมดเกิดขึ้น พิจารณาโดยแยบคายในขณะนั้น โดยความถูกต้อง ทำให้เห็นประโยชน์ แล้วก็ประพฤติในทางที่ถูกต้องได้

อดทนที่จะค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรม

ถ้าเข้าใจสภาพธรรมโดยละเอียดจริง ๆ ก็ารู้ความจริงว่า จิตหนึ่งขณะที่เกิดขึ้น มีเหตุปัจจัยพร้อมที่จะเกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะเปลี่ยนเหตุปัจจัยได้

เพราะฉะนั้น จึงใช้คำว่า “สังขตธรรม” ปัจจัยปรุงแต่งแล้วเกิด ไม่ว่าจะเป็นกายที่ดีหรือไม่ดี วาจาที่ดีหรือไม่ดี ก็เป็นสังขตะเมื่อเกิด เพราะเหตุว่าปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น ๆ

แต่ถ้าเข้าใจความหมายของอดทนว่า ไม่ใช่เพียงแต่อดทนที่จะไม่พูด หรือว่าไม่ทำสิ่งซึ่งไม่เป็นประโยชน์ หรือว่าจะทำให้คนอื่นไม่สบายใจ แต่อดทนยิ่งกว่านั้นมาก คือ อดทนที่จะรู้ลักษณะสภาพของจิต สภาพของธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเลือกไม่ได้ และก็ได้ศึกษามาแล้วว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรม เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรมเท่านั้น จะต้องอดทนที่จะค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นปรากฏ สั้นมาก แล้วดับไป

เพราะฉะนั้นจึงไม่มีการเลือก จึงไม่มีการคอย จึงไม่มีการหวัง และความอดทน อันนี้จะเห็นได้ว่า ต้องอดทนนานแสนนาน กว่าที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏนิดเดียวแล้วดับ ยังไม่มีใครไปหันเปลี่ยนแปลงว่า จะทำอย่างนี้ จะกำหนดอย่างนั้น จะดูอย่างโน้น จะให้เป็นอย่างนี้ อย่างนั้น สภาพธรรมนั้นก็ดับแล้ว

เพราะฉะนั้นให้เข้าใจตามความเป็นจริงว่า ขณะนี้สภาพธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นเป็นสังขตธรรม สิ่งที่เกิด ดับเร็วมาก

เพราะฉะนั้นช่วงขณะที่มีการระลึกลักษณะของสภาพธรรม ความอดทนจะมากกว่าความอดทนอื่นสักแค่ไหน ที่จะอดทนจนกว่าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เพียงเกิด แล้วก็ดับอย่างรวดเร็วมาก แต่ก็เป็นความจริง

เพราะฉะนั้นต้องอดทนเพิ่มขึ้นอีก คือ อดทนทางกาย ทางวาจา ก็ยังไม่พอก็ต้องทางใจ ที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมด้วย และก็จะเห็นประโยชน์ของการอดทนจริง ๆ

อดทนที่จะไม่ตามใจที่อยาก

อดทนต่อการที่จะไม่แสวงหาสิ่งซึ่งไม่ใช่สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยระลึก
ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะว่าใจอยากที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม อยาก
ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม อยากที่จะประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรม
พยายามหาวิธีนานาประการ แต่ว่าหนทางเดียววิธีเดียว ก็คือว่า ระลึกรู้ลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏขณะนี้ สภาพธรรมใดกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นขณะนี้ระลึกแล้ว ยังไม่รู้ชัด แต่ว่าเพียงแต่เข้าใจว่า นี่เป็นหนทาง
นี้เป็นสภาพธรรมที่ปัญญาจะต้องรู้ เพราะฉะนั้นระหว่างที่กำลังระลึกจะเห็นได้ว่า
อาจจะมีความอยากหรือมีความต้องการอย่างอื่น ซึ่งผู้้นั้นจะต้องมีปัญญาที่จะรู้ว่า
ไม่ใช่อย่างนั้น จะต้องเป็นการที่จะอดทน หมายความว่าไม่ใช่เพียงเพียรสั้น ๆ ชั่วครั้ง
ชั่วคราว แต่นานแสนนาน เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องของกาลเวลาจริง ๆ กว่าจะสละความ
เป็นตัวตน ออกจากสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นวิปัสสนาญาณ การรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงจึง
มีหลายระดับ ขณะนี้นามธรรมมี รูปธรรมก็กำลังปรากฏ และความรู้ขณะนี้ระดับไหนที่
จะเข้าใจลักษณะของนามธรรม ชาติรู้ กับสิ่งที่กำลังปรากฏ โดยการที่เป็นสภาพธรรม
จริง ๆ

นี่เพียงขั้นที่เข้าใจว่า จะต้องอบรม แต่ว่าแม้ว่าสภาพธรรมนั้นจะปรากฏกับ
ปัญญาระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมนั้นแล้ว ก็ให้เห็น
ได้ว่าเยื่อใยความต้องการความติดข้องในสภาพธรรมนั้นยังมีอีกมาก เพราะฉะนั้นก็
จะต้องมีความอดทนต่อไป คือ ไม่ใช่เพียงเพียรนิดหน่อย หรือเพียรเดียวเดียว

ประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องกรรม

สำหรับประโยชน์ในการรู้เรื่องกรรมมีอะไรบ้าง เพราะเหตุว่าการฟังพระธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องกรรม เรื่องสติปัญญา ก็ย่อมจะต้องได้ประโยชน์

เพราะฉะนั้นถ้าจะพิจารณาถึงประโยชน์ของการที่จะเข้าใจเรื่องกรรม ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน ก็จะได้เห็นว่า เมื่อรู้ว่าขณะใดเป็นอกุศลกรรม สิ่งใดเป็นอกุศลกรรมก็จะได้เว้นสิ่งนั้น แล้วถ้ารู้ว่าสิ่งใดเป็นกุศล ก็จะได้เจริญกุศลกรรมยิ่งขึ้น อย่างเจตนาฆ่าเจตนาเบียดเบียนทั้งหมดเป็นอกุศล ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นบิดามารดาหรือไม่ใช่บิดามารดา ผู้ที่ใกล้ชิดหรือผู้ที่ไม่คุ้นเคยเลยก็ตาม ก็จะทำให้ละเว้นอกุศลกรรมกับทุกคน แม้ว่าจะเป็นสัตว์และเป็นอาหารที่ไม่บริโภค เหลือแล้ว ทั้งแล้ว แต่ถ้ามีเจตนาที่เป็นกุศล รู้ว่าขณะใดเป็นกุศลจิต ขณะใดเป็นกุศลกรรม ก็ย่อมสามารถที่จะกระทำกุศลกรรมเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้นประโยชน์ของการที่รู้เรื่องกรรมและเข้าใจจริง ๆ ก็จะทำให้อกุศลกรรมลดน้อยลงและกุศลกรรมเจริญขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นประโยชน์ในการเจริญสติปัญญาที่จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะใดเป็นกรรมซึ่งเป็นเหตุ และขณะใดเป็นวิบากซึ่งเป็นผล จึงไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เช่น ในขณะที่กำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็รู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นผลของกรรม เป็นวิบาก ขณะใดที่จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ขณะนั้นก็รู้ว่าเป็นอกุศลจิต เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยไม่ใช่เรา เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป

แม้สภาพธรรมที่เป็นกุศล ก็ไม่คิดว่า เป็นกุศลของเรา เพราะเหตุว่ากุศลธรรมก็เป็นแต่เพียงนามธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไป การที่จะอบรมเจริญปัญญาที่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหมดตามความเป็นจริง ทำให้ละคลายการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล นี่คือ ประโยชน์ของการที่จะเข้าใจเรื่องของกรรมละเอียดขึ้น

ความเพียร คือ วิริยเจตสิก

เจตสิกคงจะไม่ได้เกิดขึ้นเพียงลำพัง แม้แต่ความอดทนเป็นวิริยเจตสิกซึ่งก็มีหลายระดับ บางแห่งจะเป็นอโทสเจตสิก ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าขณะนั้นไม่มีวิริยเจตสิก

เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นเลยที่เราจะพูดถึงคำเดียวว่า ได้แก่เจตสิกอะไร เพราะเหตุว่าแม้เจตสิกจะเกิดด้วยกันหลาย ๆ เจตสิก แต่ขึ้นอยู่กับระดับของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันในขณะนั้น เราเคยกล่าวถึงครั้งหนึ่งว่า ทุกคนจำได้ว่า อะไรอยู่บนโต๊ะ ทุกคนก็เห็นแล้วรู้ทันที เป็นสัญญาความจำ ความเพียรมีไหมในระดับนั้น เวลาที่รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร มีไหม

ถ้าศึกษาโดยละเอียด มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่คิดถึงระดับซึ่งเราจะต้องมีการฟังมาก ๆ มีการพิจารณามาก ๆ ความจำของเราพร้อมกับปัญญา มีวิริยะอีกระดับหนึ่งหรือเปล่า ไม่ใช่เพียงแต่เห็น แล้วก็รู้สิ่งนั้นเป็นอะไร ซึ่งเป็นของธรรมดา

เพราะฉะนั้นก็ไม่มีกรณีที่ชี้ชัดลงไปว่า ได้แก่อะไร แล้วแต่ว่าสภาพธรรมในขณะนั้นเกิดขึ้นพร้อมกันแล้วก็ระดับไหน ขณะนี้มีทั้งวิริยเจตสิกที่รู้ว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร และก็มีสัญญาความจำ แต่ไม่เหมือนสัญญาความจำเรื่องที่กำลังฟัง ซึ่งจะต้องอาศัยวิริยะความเพียร ที่จะพิจารณา ที่จะเข้าใจ

เพราะฉะนั้นสัญญา ความจำ นี่ก็ต่างระดับหรือว่าเวลาที่สภาพธรรมอื่นปรากฏที่จะเห็นชัดว่า จะต้องมีความเพียรมาก ขณะนั้นก็ต่างกับที่ว่า แม้มีสัญญาเกิดร่วมด้วย แต่สัญญาที่เกิดกับความเพียรต่างระดับ ในพระสูตร ใช้คำบัญญัติต่าง ๆ แต่ก็ได้แก่ปรมัตถธรรม คือ ทั้งจิตและเจตสิกในขณะนั้น

ความอดทนส่วนมากเป็นกุศล

สมพร ความอดทน ส่วนมากเป็นไปในด้านกุศล ส่วนมากนะครับ ส่วนที่เป็นอกุศลก็มีเหมือนกัน เช่น เรากำลังมีความพยายามในด้านอกุศล เช่น ลักทรัพย์ เป็นต้น

มีความอดทน ในด้านกุศลต้องมีความอดทนอย่างยิ่ง เช่น อดทนในความดีและความชั่ว
สุขและทุกข์นั่นเอง ถ้าเราติดในสุข เราก็ติดในกามสุข เราไม่สามารถเจริญสติปัฏฐานได้
ถ้าเราติดในทุกข์เราก็ไปไม่ได้อีก เราก็ต้องเลิกระลึกถึงนามและรูป

เพราะฉะนั้นในสติปัฏฐานต้องอดทนทั้ง ๒ อย่าง ทั้งสุขและทุกข์ จิตจึงจะแล่น
ไปในนามรูปได้ ถ้าจิตมีกังวลในเรื่อง ความสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ก็แล่นไปไม่ได้ มีสังโยชน์
เป็นเครื่องผูก เพราะฉะนั้นแม้การฟังก็ต้องอดทน แม้การเจริญก็ต้องอดทน อาศัยความ
อดทนแล้วจึงพ้นทุกข์ได้

ปัญญาเท่านั้นที่ตัดสินสภาพธรรมะ

ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม เราก็คงจะตัดสินไม่ได้ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือ
อกุศล เคยทนเจ็บไหม ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเปล่าที่ทนได้ ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ
เพราะฉะนั้นภาษาไทยก็เป็นสิ่งที่เราเข้าใจความหมาย แต่ว่าปรมัตถธรรมเป็นสภาพ
ธรรมที่เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เพียงแต่ว่าเราสามารถที่จะรู้ลักษณะสภาพธรรมใน
ขณะนั้นได้ตรงจริง ๆ หรือเปล่าว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล แต่สภาพธรรมใดที่เป็น
กุศลก็เป็นกุศล สภาพธรรมใดที่เป็นอกุศลก็เป็นอกุศล แต่ต้องรู้ด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้นปัญญาขณะใดที่เกิด ก็จะมีคามเที่ยงตรง รู้แจ้งจริง ๆ ในลักษณะ
ของสภาพธรรมในขณะนั้น คงไม่ต้องมานั่งถามว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ซึ่งขณะนั้น
ด้วยความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งเกิดแล้วก็ดับเร็วมาก

เพราะฉะนั้นก็ต้องเข้าใจจริงๆ ว่า เรื่องของสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถ์
เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เรื่องของภาษาเราอาจจะใช้สับสนได้

เวทนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง

เวลาที่จิตเกิด ที่จะปราศจากความรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้เลย แค่นี้ คือ ต้อง
ค่อย ๆ ฟังให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ถ้าจะพูดถึงเรื่องความรู้สึก ก็ต้องเข้าใจว่า

“มี” แล้วก็เกิดกับจิตทุกขณะด้วย ไม่เว้นเลยตั้งแต่เกิดจนตาย ใครจะรู้หรือไม่รู้ ก็จะต้องมีสภาพความรู้สึกเกิดกับจิต

ซึ่งความรู้สึกนี้มี ๓ อย่าง หรือ ๕ อย่าง ถ้าแยกเป็นทางกายกับทางใจ ถ้าไม่แยกเป็นทางกายทางใจ ก็มี สุขหนึ่ง ทุกข์หนึ่ง อุเบกขาหรืออทุกขมสุข ไม่สุขไม่ทุกข์หนึ่ง นี่ไม่แยก

แต่ถ้าแยกก็แยกเป็น สุขหนึ่ง หมายความว่าความรู้สึกสบายทางกาย ทุกข์หนึ่ง ความไม่สบายทางกาย โสมนัส ความสบายใจ แม้ว่ากายอาจจะเป็นทุกข์ แต่ใจไม่เดือดร้อน เพราะฉะนั้นก็เป็นโสมนัสเวทนา ความรู้สึกสบายใจหนึ่ง โทมนัสเวทนา ความรู้สึกไม่สบายใจ แม้ว่ากายไม่เจ็บ ไม่ปวด ไม่เดือดร้อนเลย แต่ใจเป็นทุกข์ ความรู้สึกนั้นก็เป็โทมนัสเวทนา ส่วนอุเบกขาเวทนา ก็คือ อทุกขมสุข เราไม่พ้นเลย เพราะเหตุว่า สภาพธรรมที่เป็นเวทนาเจตสิกต้องเกิดกับจิตทุกขณะ

นี่หมายความว่าให้เข้าใจอย่างนี้ แทนที่จะไปแยกบรรพอะไร ไประลึกตอนไหน ยังไง ให้รู้ความจริงว่ามีไหม แม้มี แต่เมื่อใดที่สติไม่ระลึก ขณะนั้นเวทนานั้นก็ไม่ได้ปรากฏ แม้ว่าเกิดขึ้นก็ดับไปเร็วมาก

การเกิดดับของสภาพธรรมเร็ว เร็วมาก สั้นมาก เพราะฉะนั้นจึงทรงแสดงสติปัฏฐาน ต้องเป็นสติเจตสิกที่ระลึกเท่านั้น จึงสามารถที่จะอบรมเจริญปัญญา ค่อย ๆ รู้ความจริงของสิ่งซึ่งเกิดดับเร็วมากได้

เพราะฉะนั้นเวลานี้ เหมือนเห็นตลอดเวลา แล้วก็มิได้ยินบ้าง แล้วก็มิคตินึกบ้าง มีความรู้สึก ชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง แสดงว่า จิตเกิดดับเร็วมาก สติระลึกหรือเปล่า

นี่ต้องเข้าใจว่า แม้สภาพธรรมนั้นมี แต่ก็ดับไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่กำลังปรากฏเท่านั้น ที่สติสามารถจะเกิดระลึกได้ แต่ทั้งสติและสิ่งที่ปรากฏก็ดับเร็ว

เพราะฉะนั้นเวลานี้ ถ้ามีความรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น สติระลึกที่ความรู้สึก

เจตนาเจตสิกมีลักษณะที่จงใจ

ลักษณะของเจตนาเป็นสภาพที่จงใจ เวลาที่เราจะบอกว่าสภาพธรรมใด “มี” หมายความว่า มีลักษณะอย่างไร เป็นวิเสสลักษณะ ลักษณะเฉพาะของสภาพธรรม นั้น ๆ เช่น เจตนา ลักษณะของเจตนา คือ สภาพที่จงใจ

แต่เจตนาเจตสิก ผู้รู้ ผู้ที่ทวนประจักษ์แจ้งทรงแสดงไว้ว่า มี ๔ ชนิด เจตนาที่เป็น กุศลก็มี เจตนาที่เป็นอกุศลก็มี เจตนาที่เป็นวิบากก็มี เจตนาที่เป็นกิริยาก็มี่ นี่ผู้รู้แล้ว

เพราะฉะนั้นผู้ที่ยังไม่รู้ สามารถจะรู้เจตนาที่เป็นวิบากใหม่ สามารถจะรู้เจตนาที่เป็นกิริยาใหม่ เพราะฉะนั้นเห็นความต่างแล้วว่า ผู้ที่ไม่รู้ ต้องค่อย ๆ อบรมเจริญ ไม่ใช่ไม่มี “เจตนา” ที่จะ “รู้” ได้เลย เจตนาที่เป็นกุศล มี เจตนาที่เป็นอกุศล มี ซึ่งสามารถจะรู้ได้

แต่ก่อนนี้ ทุกคนจะฟังธรรมหรือไม่ฟังธรรม ก็มีเจตนาทั้งนั้น เจตนาที่จะทำ กุศลก็มี เจตนาที่จะทำอกุศลก็มี แต่ไม่รู้ว่า เป็นสภาพธรรม คิดว่าเป็นเราที่ตั้งใจ หรือว่ามีเจตนาอย่างนั้น ๆ ถือเจตนาอันนั้นว่า เป็นเรา แต่เวลาที่ศึกษาแล้ว แม้ว่าตัวหนังสือจะบอกว่าเจตนาไม่ใช่เรา แต่เจตนาที่มีลักษณะจงใจ

เพราะฉะนั้นเวลาที่มีความจงใจเกิดขึ้น คนที่ติดตัวหนังสือก็จะบอกว่า นี่เป็นเจตสิก เป็นเจตนาเจตสิกเป็นชาติกุศลหรือเป็นชาติอกุศล แต่ไม่รู้ลักษณะของเจตนา เพราะว่าเจตนาอันนั้นดับแล้ว เกิดแล้ว ดับแล้ว และก็สลับกันทั้งเจตนาที่เป็นกุศล ที่เป็นวิบาก ที่เป็นกิริยา ที่เป็นอกุศล

ต้องเป็นสติสัมปชัญญะที่สามารถที่จะรู้ว่า ขณะใดที่มีความจงใจตั้งใจ แล้วสติเกิดระลึก เพราะฉะนั้นคนนั้นก็รู้ได้ว่า ขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ ด้วยตัวเอง

เวทนาเจตสิกก็เป็นอินทรีย์

ถ้าศึกษาต่อไปจะทราบว่าสภาพธรรมที่เป็นอินทรีย์ ไม่ใช่แต่เฉพาะจิต เวทนาทุกอย่าง เป็นอินทรีย์ เป็นใหญ่ด้วย อุเบกขาเวทนามีเป็นอุเบกขินทรีย์ โสมนัสเวทนามีเป็น

โสมนัสสินทรีย์ คือ ความรู้สึกนี้เป็นใหญ่ เราจะเห็นได้ว่าเวลาที่เรามีความรู้สึกเกิดขึ้น ความรู้สึกสำคัญยิ่งกว่าจิตเสียอีก

ขณะนั้นจิตแม้ว่าเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ แต่ว่าความรู้สึกนั้นทำให้ถ้าเป็นสุข เวทนา ความรู้สึกก็จะเป็นสุข สภาพเจตสิกอื่น ๆ ก็ไม่มีสภาพใดเลยที่จะเฉยหรือว่าเป็นทุกข์ เวลาที่โสมนัสเวทนาเกิด เจตสิกทั้งหมดที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยเป็นไปตามความรู้สึกที่โสมนัส

แม้แต่จิตซึ่งเป็นสภาพที่เป็นใหญ่ในการรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ อย่างในขณะใดที่เวทนาชนิดหนึ่งชนิดใดเกิดปรากฏอย่างแรง ไม่มีใครนึกถึงสภาพของจิตเลย หรือแม้แต่ในขณะนี้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา มี เราไม่สนใจว่าจิตกำลังเป็นสภาพรู้หรือเห็นสิ่งนี้ แต่เราสนใจในสิ่งที่ปรากฏทันที

เพราะฉะนั้นจิตเกิดดับตั้งแต่เกิดจนตาย โดยที่ไม่มีใครรู้ลักษณะของจิตว่า ถ้าจิตไม่เกิดเจตสิกก็เกิดไม่ได้ ความรู้สึกต่าง ๆ ก็เกิดไม่ได้ หรือว่าจิตเองจะเกิดก็ต้องมีเจตสิกอื่น ๆ เป็นปัจจัย ทำให้จิตเกิดในขณะนั้น

เพราะว่าสภาพธรรมที่เกิดขึ้น สำหรับคนที่ไม่รู้จักคิดว่าเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่ไปหาเหตุ หรือว่าไม่สามารถที่จะรู้เหตุได้ แต่ว่าผู้รู้สามารถที่จะรู้ว่า จิตไม่ใช่มีอยู่ก่อน แต่เกิดเมื่อมีเหตุปัจจัย เจตสิกก็เหมือนกัน เกิดเมื่อมีเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมใดก็ตามที่ปรากฏต้องมีปัจจัย คือ สภาพธรรมอื่นที่อาศัยกันเกิดขึ้นในขณะนั้น มีทั้งจิต ทั้งเจตสิก แล้วแต่ว่าขณะนั้นลักษณะใดจะเป็นอินทรีย์

เข้าใจธรรมมากขึ้น ทุกข์น้อยลง

คนเก่งมีทุกข์ไหม เศรษฐีมีทุกข์ไหม เพราะฉะนั้นทุกข์มันมาจากไหนกันแน่ ถ้าทุกข์เพราะไม่มีเงิน ถ้ามีเงินแล้วก็น่าจะมีสุข แต่คนมีเงินก็ยังมีทุกข์ คนเก่ง เก่งแล้วก็ไม่่าจะมีทุกข์ แต่คนเก่งก็ยังมีความทุกข์ได้

เพราะฉะนั้นทุกข์จริง ๆ มาจากไหน มาจากความไม่รู้ มาจากความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วไม่ได้สิ่งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าเราเข้าใจธรรมมากขึ้น เราก็จะทุกข์

น้อยลง นี่เป็นประโยชน์ไม่ว่าเราจะเป็นใครอยู่ที่ไหน ไม่ได้หมายความว่าเราจะออกนอกโลกไป เมื่อไรเป็นพระอรหันต์ เมื่อนั้นถึงจะออกจากบ้านช่องได้ พระอนาคามี ท่านไม่ยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส แต่ท่านยังไม่ต้องบวชก็ได้

แล้วลองคิดว่า ถ้าเราติดในรูปน้อยลง ติดในเสียงน้อยลง ติดในกลิ่นน้อยลง ติดในรสน้อยลง ติดในเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความเป็นเราน้อยลง เราก็ย่อมจะมีความสบายใจขึ้น ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น

แต่ถ้ายังติดมาก ๆ เราก็ต้องเป็นทุกข์มาก ๆ แต่ว่าเรื่องจะไม่ติดนี้ยาก ไม่ใช่เราจะไม่ติด ไม่มีทางเป็นไปได้เลย แต่ว่าปัญญาจะทำให้เห็นตัวเองตามความเป็นจริงว่าลึกลงลึกลงไป ที่เราติดมากที่สุด คือ ติดในความเป็นเรา ในความเป็นของเรา ในความเป็นตัวเรา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า จะรักใคร จะต้องการอะไรสักเท่าไร ก็ไม่เท่ากับเรา เราเป็นใหญ่

แต่ถ้ารู้จริง ๆ ว่า ไม่มีเราเลยแม้สักขณะเดียว เป็นธรรมทั้งหมด แล้วธรรมก็เป็นธรรม คือ ธรรมฝ่ายดี ก็ดี ธรรมฝ่ายไม่ดี ก็ไม่ดี ไม่ว่าจะเกิดกับใครที่ไหน เราไม่เป็นคนที่เข้าข้างตัวเอง เห็นธรรมเป็นธรรมจริง ๆ ก็จะสะสมธรรมฝ่ายดีเพิ่มขึ้น ทำให้ความทุกข์ซึ่งเกิดจากธรรมฝ่ายไม่ดีน้อยลง

เลือกใครเป็นครูถึงจะดี

ใครเป็นครู ต้องเลือกครูด้วย ถ้าเราไม่เลือกครู เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ครูจะพาเราไปไหน ถูกหรือผิด เพราะฉะนั้นใครเป็นครู สำคัญที่สุด ที่เราจะวางเรื่องนั้นทั้งหมดและเราเหมือนคนใหม่ที่กำลังจะหาครูสักคน เราจะเอาใครเป็นครูดี

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ “พระบรมศาสดา” จะไม่มีใครใช้ชื่อนี้ได้เลย เพราะเหตุใด ทรงตรัสรู้สภาพธรรม ใช้คำว่า “ตรัสรู้” หมายความว่า ไม่ได้คิดบวกลบคูณหาร แต่ว่าสภาพธรรมเป็นจริงอย่างไร พระปัญญาที่ได้สะสมมาที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าสามารถที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่เกิดปรากฏในขณะนี้ จึงทรงพระนามว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” และ “พระบรมศาสดา”

เพราะฉะนั้นหนังสือที่จะอ่าน จะอ่านหนังสือเล่มไหน และเมื่อเรามีครูแล้ว เราก็ต้องอ่านหนังสือของครู ถ้าเราเลือกครูแล้ว เราจะไปอ่านหนังสือของคนอื่นไม่ได้ แล้วเราคิดหรือว่า คนอื่นมีปัญญาเท่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ไม่มีใครเข้าใจพระไตรปิฎกได้โดยตลอด

ถ้าเราฝากความรู้ไว้กับผู้หนึ่งผู้ใด ยากเหลือเกินที่จะรู้ว่าอาจารย์ท่านผิดหรือเปล่า เพราะว่าคงจะไม่มีใครที่สามารถที่จะเข้าใจพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้ตลอด บางท่านถูกต้องนี้ ผิดตรงนั้นก็ได้อีก ไม่ได้หมายความว่าไม่ผิดเลย หรือจะไม่ถูกเลย แต่ส่วนที่ถูกจริง ๆ ทั้งหมดมาจากพระธรรมที่ทรงแสดงไว้แล้ว

เพราะฉะนั้นการศึกษา ถ้าศึกษาจริง ๆ จะทราบได้เลยว่า ใครสอนโดยการคิดเอง แต่ไม่ตรงเลยกับพระไตรปิฎก อย่างที่จะกล่าวว่า นิพพานเป็นอัตตา อย่างนี้ แค่นี้เราก็รู้แล้ว แต่ไม่ใช่เพียงเท่านี้ ยังมีอีกมากมายนัก ถ้าบอกว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ถูกแน่นอน มีในพระไตรปิฎก แล้วก็เป็นความจริง ซึ่งเราต้องค่อย ๆ ฟัง ค่อย ๆ คิดว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร อริยสัจธรรม คือ อะไร ถ้าบอกว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ชื่อ ทุกคนจำได้หมดเลย

ทุกข์ คือ อะไร ถ้าอริยสัจก็คือว่า สังขารธรรมทั้งหลายหรือว่าสภาพธรรมทั้งหมด ที่มีเหตุปัจจัยเกิด ปฏิก่อเกิด แล้วดับ นี่คือ ความหมายของทุกขลักษณะ ที่จะทำให้เกิดนิพพานได้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอย่างนี้ แต่ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาธรรมจะพูดอีกอย่างหนึ่ง จะคิดอีกอย่าง จะเขียน จะเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง

จะทำอะไร ควรศึกษาให้เข้าใจก่อน

ก่อนอื่นที่เราจะทำอะไรเราจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นพอพูดถึงสมาธิกับวิปัสสนา ต้องเข้าใจก่อนว่าคืออะไร ถ้าเราไม่เข้าใจว่าคืออะไร เราก็ไม่สามารถจะรู้ได้ว่า สิ่งที่เราต้องการถูกหรือผิด

เพราะฉะนั้นสมาธิคืออะไร สมาธิที่ถูกก็คือว่า ความตั้งมั่นคงของจิตซึ่งเกิดได้ทั้ง กุศลและอกุศล ขณะใดที่มีจิตที่ตั้งมั่นในอารมณ์ คือ สิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่างคนที่กำลังตั้งใจ อ่านหนังสือ เขาไม่สนใจอย่างอื่นเลย ไม่ได้ยินอย่างอื่นเลย ขณะนั้นก็ เป็นลักษณะหนึ่งของสมาธิ คนที่ตั้งใจทำอะไรให้ดี สวย ๆ งาม ๆ สลักอะไรก็ตามแต่ ผลไม้ หรืออะไร ก็ต้องมีสมาธิ

เพราะฉะนั้นแม้แต่ขณะที่ฟังในขณะนี้ ก็มีสมาธิเล็ก ๆ เกือบทุกขณะจิต ทำให้ ตั้งมั่นในสิ่งที่กำลังปรากฏ แล้วก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แต่ว่าสมาธิไม่ใช่ปัญญา

เพราะฉะนั้นนี่เป็นความหมายของสมาธิที่ถูก คือ ตั้งมั่น และก็มิทั้งผิดทั้งถูก มิจิตสมาธิ ก็มี สัมมาสมาธิ ก็มี

ถึงกาลที่บุญกุศลให้ผลได้ฟังพระธรรม

เป็นบุญกุศลของผู้ที่มีโอกาสที่จะได้ยินคำนี้ “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” เพราะว่าถึงกาลหนึ่งซึ่งแม้คำนี้ก็ไม่ได้ยิน ไม่มีทางเลย เมื่อพระศาสนาหมดแล้ว อันตรธานแล้ว

เพราะฉะนั้นถ้ายังอยู่ในกาลหรือว่าในแหล่งที่มีโอกาสจะได้ยินคำนี้ ก็เป็นลาภ อันประเสริฐที่จะรู้ว่า มีผู้หนึ่งซึ่งทุกท่านก็นอบน้อมสักการะในพระปัญญาคุณ ในพระบริสุทธิคุณ ในพระมหากรุณาคุณ

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เพียงแค่ได้ยินชื่อ แล้วก็เคารพสักการะ โดยที่ไม่รู้ว่าท่านตรัส รู้อะไร และทรงแสดงธรรมอะไรถึง ๔๕ พรรษา เข้า สาย บ่าย เย็น มากกว่าใครทั้งหมด เลย เกือบจะเรียกได้ว่าทั้งวันทั้งคืน นอกจากเวลาที่ทรงพักผ่อน หรือว่าเวลาที่มีกิจที่จะต้องเดินทางไกล หรืออะไรอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นที่น่าที่จะสนใจอย่างยิ่งว่า พระองค์ทรงตรัสรู้อะไรและทรงสอนอะไร ทั้งคำสอนคำพูดของบุคคลอื่นหมด มุ่งไปหาคำที่พระองค์ทรงตรัสรู้และทรงสอน ซึ่งไม่ยาก เพราะว่าพระไตรปิฎกมี อรรถกถามี ในสังสารวัฏที่ยาวนานมาก เราก็คงจะได้ผ่านพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้างแล้ว เพราะว่ามีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในอดีตมาก แต่ว่าความรู้ความเข้าใจ ไม่ใช่ว่า ฟังปั๊บ ได้ปั๊บ รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เลย เป็นเรื่องของจิรกาลภาวนา คือ การอบรมสะสมอย่างมากทีเดียว

อย่างพวกเราก็ทำกุศลมาแล้วในอดีต จึงได้เกิดเป็นมนุษย์ กรรมหนึ่งที่เป็นกุศล ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ และเป็นมนุษย์ที่ไม่บ้าไปบอดหนวกด้วย แล้วก็มีโอกาสที่จะได้ฟัง พระธรรม แต่ให้คิดถึงว่าตอนเป็นเด็ก มีใครคิดใหม่จะมานั่งอยู่ตรงนี้ จะฟังเรื่องอย่างนี้

แต่ละชีวิตก็ไปแต่ละแบบ แต่ว่าสังขารขั้นที่ปรุงแต่งสืบ ๆ มาจากจิตแต่ละหนึ่ง ขณะ หนึ่งขณะ ถึงกาลที่จะได้ฟังพระธรรม ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็จะมาได้ฟัง ต้องมีการสะสมที่จะมีโอกาสที่ถึงกาลหรือยัง เพราะว่าบางคนบ้านเดียวกันไม่ฟัง วิทยุก็เปิด ก็ยังไม่ฟัง เพราะว่าสังขารขั้นของเขา ยังไม่ได้ปรุงแต่ง จนกระทั่งถึงกาลที่จะฟัง

เข้าใจให้ลึกซึ้งถึงความเป็นธรรมชาติ

เพราะฉะนั้นในขณะที่กำลังฟังให้ทราบว่า เราต้องเข้าใจธรรมละเอียดตั้งแต่ต้น ว่าเป็นธรรม ไม่มีเรา เพื่อที่จะได้เอาเราออก ถ้ามีเรา มีความทุกข์ เราก็ต้องเป็น อย่างนี้ เราก็ต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าเราไม่เป็นอย่างนั้น เราก็เดือดร้อนใจอย่างนั้น สารพัดที่จะเดือดร้อน

แต่ถ้าถ้าเป็นธรรมล้วน ๆ เราจะเข้าใจถูกว่า อกุศลก็เป็นอกุศล เกิดเพราะเหตุ ปัจจัยแล้วก็ดับ แม้กุศลก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับ เป็นของใครที่ไหน ถ้า เข้าใจลึกซึ้งถึงความเป็นธาตุแต่ละอย่าง เป็นธาตุจริง ๆ เป็นธรรมชาติ ก็จะเห็นได้ว่า แม้ขณะที่กำลังจะฟังขณะนี้ มีเหตุปัจจัยที่จะได้ฟังแล้ว แต่ว่าความสัททา ความสนใจ ปัญญาที่ได้สะสมมามากพอที่จะฟังต่อไปหรือเปล่า หรือว่ามีโอกาสเพียงแค่ว่าได้ฟัง แต่ว่าก็ไม่ได้ติดตาม หรือว่าไม่ได้สนใจต่อไป ก็ต้องคอยไปอีกนานแสนนานกว่าจะมี โอกาสได้ยินได้ฟังอีก แล้วค่อย ๆ เห็นประโยชน์ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย

แต่ถ้าสะสมมามาก อย่างคนที่ในครั้งพุทธกาล บางท่านโกรธพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า ไปเฝ้า ฟังธรรม รู้เลยว่า ไม่เคยได้ยินคำอย่างนี้มาก่อน แล้วก็สามารถที่จะเข้าใจได้ และก็บางท่านก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้นแต่ละชีวิตที่จะมาสู่พระธรรม อาจจะมาโดยลักษณะต่าง ๆ กัน ในสมัยโน้นคนเห็นผิดก็มีเยอะแล้วก็ไปฟังพระธรรม จึงได้เกิดความเห็นถูกขึ้น ทุกกาลสมัยก็เป็นอย่างนี้ แต่ละคนก็เป็นแต่ละหนึ่ง ไม่ซ้ำกันเลยในที่นี้ แต่ละชีวิตที่ผ่านมา แต่ก็เป็นชีวิตที่สังขารชั้นรมีโอกาสที่จะเป็นสังขารปรุงแต่ง จนกระทั่งสามารถที่จะได้ฟังในขณะนี้

อดทนที่จะเห็นถูกว่าไม่ใช่เรา

ต้องอดทนจริง ๆ อดทนที่จะเห็นถูก อดทนที่จะเข้าใจถูก อดทนที่จะรู้ว่าขณะไหนไม่ใช่สติปัฏฐาน ขณะไหนสติปัฏฐานเกิด แล้วก็หมดไปแล้ว และก็ยังมีความสงสัย และก็ยังมีความไม่รู้ ซึ่งทั้งหมดก็คือ สภาพธรรม ไม่ใช่เรา ถ้าค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จนกระทั่งไม่ใช่เราเมื่อไร สภาพธรรมก็จะปรากฏตามความเป็นจริงเป็นลำดับ จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์การเกิดดับได้

จากการที่สติสัมปชัญญะไม่เกิดเลย แล้วค่อย ๆ แทรกทีละเล็กทีละน้อย นานเท่าไรก็ไม่เป็นไร แต่ไม่ใช่ตัวเราที่พยายามจะไปทำด้วยความต้องการผล แต่รู้ว่าขณะไหนสติเกิด นี่คือ ความรู้แล้ว ขณะไหนหลงลืมสติ ขณะไหนสงสัย ลักษณะนั้น ๆ ก็เป็นสภาพธรรมทั้งนั้น

ถ้ามีความเป็นเรา เพื่อเรา ไม่ใช่หนทาง แต่ว่าถ้าเราอาจหาญว่าเรารู้ว่าเป็นธรรม พอสติเกิดเรารู้เลย ไม่ใช่เราต้องการ แต่ว่ามีปัจจัย สติก็ระลึก อดทนที่จะเป็นอย่างนี้ไม่ได้หรือ ถ้าอดทนที่จะเป็นอย่างนี้ได้ ผลก็มี อดทนที่จะไม่สนใจว่าสติสัมปชัญญะเกิดเมื่อไร ไม่ใช่แอบคอย แอบทำ เดินก็แอบคิด จะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ นั่นคือ เราทั้งนั้นเลย กล้าหาญจริง ๆ ที่จะรู้ว่าไม่มีเรา เป็นอนัตตา เพราะเหตุว่าธรรมจริง ๆ เป็นอย่างนี้ เป็นอย่างที่เรากำลังเห็น เป็นอย่างที่มีในขณะนี้จริง ๆ เพราะฉะนั้นความรู้จริง ๆ ต้องค่อย ๆ เกิดขึ้น ทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่ว่าเพียงเราคิดนิดเดียว เราก็จะไปประจักษ์แจ้งการเกิดดับสภาพธรรมได้

อุทิศส่วนกุศลไม่ใช่ถึงแบบไปรษณีย์

อย่างการอุทิศส่วนกุศล เวลาที่เราทำบุญกุศลแล้ว เราอุทิศส่วนกุศลให้คนอื่น ไม่ใช่เราเขารับกุศลของเราเอาไป ไม่ใช่ในลักษณะของไปรษณีย์ แต่ต้องหมายความว่า เมื่อผู้นั้นรู้แล้วเกิดกุศลจิตของตัวเองที่อนุโมทนาในกุศลของคนอื่น จิตที่ผ่องใสที่อนุโมทนาในกุศล ในคุณความดีของคนอื่น ขณะนั้นเป็นกุศลจิต

เพราะฉะนั้นการที่ถามว่าแล้วจะได้บุญไหม ไม่ได้บุญไหม จะถึงผู้นั้นไหม ถึงผู้นี้ไหม ไม่ใช่ถึงโดยเหมือนกับหีบยื่นให้ แต่เพราะการที่เขารู้แล้ว เขาอนุโมทนาหรือไม่อนุโมทนา ถ้าเขาไม่อนุโมทนา เขาก็ไม่เกิดกุศลของเขาเอง แต่ถ้าเป็นปัจจัยให้กุศลจิตของเขาเกิด อนุโมทนาเมื่อไร เมื่อนั้นก็เป็นกุศลของเขา ซึ่งเมื่อมีกุศลเกิดขึ้น ต่อไปก็จะมีผลของกุศลเกิด

วิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาพระธรรม

วิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาพระธรรมก็คือว่า เมื่อทราบคำจำกัดความหรือว่า ลักษณะของสภาพธรรมใด บทฝึกหัดในชีวิตประจำวันมีมากทีเดียว โกรธ เป็นจิตหรือเจตสิก เป็นเจตสิก เห็น เป็นจิตหรือเจตสิก เป็นจิต อย่างนี้ก็จะสามารถแยกแยะสภาพของจิตและเจตสิกในวันหนึ่ง ๆ ได้ด้วยตนเอง และเมื่อแยกแยะถูกต้อง ในพระไตรปิฎก ตรงกันจะไม่มี ความคลาดเคลื่อนเลย เมตตาเป็นจิตหรือเจตสิก วิชา เป็นจิตหรือเจตสิก เป็นปรมาตมธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง ทั้งหมดนี้ตรงกับพระไตรปิฎก

เพราะฉะนั้นพระไตรปิฎก ก็คือ การตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ทรงแสดง เพราะฉะนั้นสภาพธรรมที่เป็นจริงต้องตรงกับพระไตรปิฎกทั้งหมด ไม่คลาดเคลื่อนกันเลย

ชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว

ทุกคนมีชีวิตอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว ขณะจิตเดียวที่เกิดดับสลับต่อกัน นี่คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นไตรลักษณ์ ซึ่งเราก็คงจะได้ยินได้ฟังว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน แต่ทุกข์ที่นี้ไม่ใช่ทุกข์เจ็บตัว ไม่ใช่ทุกข์เจ็บใจ แต่ทุกข์นั้นไม่เที่ยงเพราะเกิดขึ้นสั้นมาก แล้วก็ดับ ไม่มีอะไรเลย ซึ่งเกิดขึ้นแล้วคงอยู่โดยไม่ดับ แต่ว่าความไม่รู้ก็ทำให้คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างเที่ยง เมื่อไม่สามารถที่จะรู้ความจริง ก็ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดจริง ๆ

แต่คนที่จะหมดกิเลสได้ถึงความเป็นพระอรหันต์ต้องมีปัญญาแน่นอน ถ้าไม่มีปัญญาแล้วดับกิเลสไม่ได้ แต่ว่าปัญญาก็ต้องมีการตั้งต้น มีการเริ่มต้น ตั้งแต่การที่บุคคลใดก็ตามที่ไม่ใช่พระอรหันต์สมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ต้องฟังพระธรรมของพระองค์ก่อน และก็จะได้ทราบที่เราเข้าใจผิดหรือเข้าใจถูกมาก่อนที่จะได้ฟัง ถ้าทุกคนเข้าใจได้ถูกต้องก่อนฟัง ไม่ต้องฟัง เสียเวลาไม่มีประโยชน์ แต่ว่าทุกครั้งที่จะฟังจะรู้ว่าแต่ก่อนเราไม่เคยได้เข้าใจอย่างนี้

แม้แต่ความหมายของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เคยคิดเลยว่าหมายความว่าสภาพธรรมในขณะนี้ กำลังไม่เที่ยง กำลังเกิดขึ้นและดับไป เราไปคิดว่า เกิดมาแล้วก็แก่ แล้วก็เจ็บ แล้วก็ตาย นั่นคือ ความไม่เที่ยง เราเข้าใจอย่างนั้น แต่ถ้าศึกษาแล้วจะรู้ว่าถ้าเข้าใจเพียงเท่านั้น หมดกิเลสไม่ได้ เพราะว่าเป็นเรื่องซึ่งเรารู้ เวลานี้พูดก็จริง เกิดแล้วก็แก่ แล้วก็เจ็บ แล้วก็ตาย กิเลสก็ยังอยู่เต็ม

เพราะฉะนั้นความหมายของความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา ต้องลึกซึ้งยิ่งกว่านั้น และผู้ที่ประจักษ์แจ้งพระองค์แรกก็คือพระอรหันตสมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็ได้ทรงแสดงพระธรรมเพื่อที่จะให้คนอื่นเข้าใจตาม

สติจริง ๆ ต้องเป็นธรรมฝ่ายดี

มีสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งภาษาไทยเราก็มักใช้บ่อย คือ คำว่า “สติ” คงไม่มีใครไม่ใช้คำนี้ แต่ว่าใช้ผิดอย่างเคย คืออะไร ๆ ก็ต้องผิด เพราะเหตุว่าถ้าไม่เรียนจริง ๆ ตามพระพุทธศาสนา และเราก็แปลความหมายเอาเอง อย่างบางคนบอกว่า เดินข้ามถนน รถไม่ชน ก็มีสติ หรือว่าปอกผลไม้ มีดไม่บาด ก็มีสติ

แต่ตามความเป็นจริงแล้วสติจริง ๆ ต้องเป็นธรรมฝ่ายดี เป็นสภาพธรรมที่มีการระลึกได้ที่เป็นไปในทางกุศลทั้งหมด อย่างวันนี้มีใครคิดให้ทานบ้างหรือยัง ทานที่นี้ไม่ใช่ต้องเป็นวัตถุมหาพารใหญ่โต แม้แต่เพียงสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ให้เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น อาจจะเป็นคนที่ไม่มีการกระด้างกระเดื่อง แล้วเรามี เราให้ ขณะนั้นก็เป็นการให้ เพราะเหตุว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์กับผู้รับ แล้วเราก็มีจิตที่จะไม่เห็นแก่ตัว คือ ไม่ลำบากในการที่จะให้คนนั้นเลย มีความเป็นเพื่อน แล้วก็มีการช่วย มีการให้สิ่งนั้นไป ขณะนั้นก็เป็นการให้สภาพของจิตชนิดหนึ่งซึ่งดี ขณะนั้นมีสติเกิดร่วมด้วย จึงเป็นไปในทางให้

ถ้าคนไม่มีสติเกิด เห็นคนที่กำลังต้องการกระด้าง แล้วตัวเองก็มี แล้วอยู่ในกระเป๋าก็ไม่เกิดการคิดที่จะเปิดกระเป๋าก็หยาบให้ ขณะนั้นก็เป็นการให้ผิด เป็นความตระหนี่ เป็นความเกียจคร้าน เป็นอะไรที่เป็นฝ่ายไม่ดี

ถ้าธรรมฝ่ายดี คือ สติ มีการระลึกที่จะเป็นไปในทางช่วยเหลือ ในการให้ ขณะนั้นต้องเป็นธรรมฝ่ายดี

สิ่งที่ดีเพียบพร้อมอยู่ในพระธรรมวินัย

สิ่งที่ดีงามที่ประเสริฐสุด มีอยู่ในพระธรรมวินัยทั้งหมด พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่มีกิเลสเลย เพราะฉะนั้นกาย วาจาของพระองค์จะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้นเราจะรู้จุดว่า อะไรก็ตามที่ไม่ดีทั้งหมดที่ออกมาทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่ตา หรือสีหน้าทั้งหมด มาจากกิเลสหรืออกุศลซึ่งอยู่ที่ใจของแต่ละคน

เพราะฉะนั้นถ้าเราแก้ที่ใจ ทุกอย่างก็ดี และก็กิริยาวาจาทั้งดงามทั้งหมดของผู้ที่ไม่มีกิเลส เพียบพร้อมอยู่ในพระวินัยปิฎก ถ้าวาง ๆ หรือที่นี้มีพระไตรปิฎก ก็น่าจะอ่านมาก ๆ เลย พระสูตรพออ่านแล้วก็พิจารณาได้ว่า เป็นคำสอนทุกระดับในชีวิตประจำวัน พระวินัยก็เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า กิริยาวาจาทั้งหมดที่เป็นมารยาทสังคมที่ดี เพียบพร้อมอยู่ในพระพุทธศาสนา และก็ถือว่าเป็นสากลด้วย เพราะว่าสิ่งที่ดีแล้ว ต้องดีสำหรับทุกเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม

ยากไหม พระธรรม หรือว่าเป็นชีวิตจริง ๆ ที่พิสูจน์ได้ แล้วก็น่าศึกษา น่าจะเข้าใจตัวเรามากกว่านี้ และทางเดียวที่จะเข้าใจตัวเราได้ ก็คือ ศึกษาพระธรรม

เป็นดั่งผ้าเช็ดธุลี ไม่เดือดร้อน ถ้าใจเป็นมิตร

เพราะฉะนั้นอย่ารีบร้อนที่จะไปเจริญกุศลขั้นสูง สมณะ วิปัสสนา แล้วยังไม่รู้เลยว่าแท้ที่จริงแล้วในชีวิตประจำวัน ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นสงบจากอกุศล

ถ้าเรามีความเป็นมิตรกับคนอื่นบ่อย ๆ ใจเราสบายมาก เราจะไม่มีความวิตกกังวลเลย รับรองได้จริง ๆ ว่าเราไม่มีความวิตกกังวล เพราะใจเราไม่มีความวิตกกังวลกับใคร คนอื่นไม่ชอบเรา เขาเดือดร้อน เขาขุ่นวาย เขาไม่ชอบเรา แต่เรามีความเป็นมิตร หวังดี ช่วยเขา เราจะไม่เดือดร้อนเลย แต่คนที่ไม่ชอบเรา ที่เป็นศัตรูกับเรา เดือดร้อนตลอด

แล้วเราจะเป็นคนไหนดี คนที่เดือดร้อนกับคนที่ช่วยคนอื่น ทั้ง ๆ ที่เขาโกรธเรา แต่เราก็ไม่โกรธเขา เราก็ช่วยเขาได้ เราเป็นผ้าเช็ดธุลี เช็ดได้หมดทุกอย่าง รับได้หมดทุกอย่าง ไม่เดือดร้อนเลย

หรือเราจะเป็นคนเก่า ใครพูดอะไรก็ไม่ได้ เดือดร้อน ต้องพูดอย่างนี้ ต้องทำอย่างนั้นให้ตรงกับใจเรา เมื่อไม่เป็นอย่างใจเรา เราก็ไม่มีความสุข แล้วเราจะเป็นอย่างเก่า หรือเราจะมีสติที่จะรู้ว่า ไม่มีประโยชน์เลยในการที่จะเป็นศัตรูกับใคร

เคยมีใครที่รู้สึกว่าจะน่ารักบ้างไหม เห็นใครเป็นคนที่น่ารักมาก ๆ มีไหม พอจะมีตัวอย่างของใครซึ่งน่ารักมาก ๆ เลยไหม เราก็เป็นอย่างนั้นได้ เราดูว่าทำไมเขาน่ารัก

อย่างนั้น เขาเป็นคนที่คิดถึงคนอื่น ไม่คิดถึงตัวเอง และก็ช่วยเหลือคนอื่น อภัยให้คนอื่น คือ มีชีวิตที่มีความสุข และก็ไม่ได้เดือดร้อน

ใครเขาจะเป็นอย่างไร เราก็ไปบังคับเขาไม่ได้ ถ้าคนหนึ่งเป็นคนที่กิริยาที่ไม่ดี วาจาที่ไม่ดี แล้วทำไมเราจะมาเดือดร้อน นั่นก็เป็นเรื่องของเขา แต่เรื่องของเราก็คือว่า เราไม่เดือดร้อน ไม่ว่าใครจะเป็นอย่างไร แล้วเราก็สามารถจะเป็นอย่างนั้นได้จริง ๆ ถ้าสติเกิด

เพราะฉะนั้นเราจะเห็นคุณค่าของสติ ธรรมฝ่ายดี ว่าเพราะสติและปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้จิตสงบจากอกุศล ไม่ใช่จะไปอยู่ป่า เพราะว่าไปอยู่ป่า ไม่มีใครมาอยู่รอบเรา พอเรากลับมาจากป่า เราก็เดือดร้อนอีกแล้ว

บางคนเขาต้องเมตตาเก่งมากเลย แต่ว่าต้องอยู่ในห้องไม่มีใครเลย พอออกมานอกห้อง เมตตาหายไปหมดแล้ว ที่ต้องมาครั้งวัน ความโกรธก็เกิดขึ้นมาแล้ว เพราะเป็นเรื่องของการต้อง แต่เราไม่รู้ลักษณะของจิตว่า เมตตาคือความเป็นเพื่อน ความหวังดี และการเป็นเพื่อนกับคนอื่น ดีกว่าการเป็นศัตรู เพราะใจเราไม่ต้องไปคิดเรื่องที่จะทำให้เราเดือดร้อน

ขณะที่คิดจะทำ จะไม่รู้นามรูปที่ปรากฏ

โดยมากอวิชชา ความไม่รู้ในข้อปฏิบัติ กับความต้องการผลของการปฏิบัติ จะชักนำไปทำขึ้น แต่ว่าไม่มีโอกาสจะระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏ เกิดแล้วในขณะนี้เลย พอนึกว่าจะทำวิปัสสนา รู้ลักษณะของนามและรูปที่เกิดปรากฏ แล้วในขณะนี้ใหม่ ถ้านึกว่าจะทำวิปัสสนา จะระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏในขณะนี้ใหม่ ไม่ จะทำ

ขณะที่คิดว่าจะทำ ไม่มีโอกาสที่จะระลึกถึงลักษณะของนามรูปที่กำลังปรากฏในขณะนี้เลย และก็ถ้าทำจริง ๆ ก็ยังบังไว้ตลอดเวลา ไม่มีโอกาสที่จะระลึกถึงนามและรูปที่เกิดปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวันเลยสักขณะเดียว เพราะเหตุว่าต้องทำ แล้วก็เลิกทำ แล้วก็ต้องทำ แล้วก็เลิกทำ

แต่ตอนเล็กทำ เป็นปกติใหม่ เป็นของจริงใหม่ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยใหม่ บังคับไม่ให้เกิดได้ใหม่ นามในขณะนี้ใครบังคับว่าอย่าให้เกิด รูปในขณะนี้ใครบังคับได้ ว่าอย่าให้เกิด บังคับไม่ได้เลย เมื่อบังคับไม่ได้ สติก็ควรจะระลึกรู้สภาพความเป็น อนัตตาของนามและรูปที่เกิดปรากฏ เพราะเหตุปัจจัยในขณะนี้เอง

กรรมได้แก่เจตนาเท่านั้น

ข้อสำคัญก็ต้องเข้าใจด้วยว่า กรรมได้แก่เจตนา ในคราวก่อนที่มีท่านผู้ฟังกล่าวว่า เอาขยะไปทิ้ง แล้วก็เวลาที่ใครได้รับประโยชน์จากอาหารที่เหลือ ก็เข้าใจว่าวันหนึ่ง ท่านหิวแล้วก็คงจะโซซัดโซเซไปพบอาหาร คงจะเป็นผลของการเอาขยะไปทิ้ง แล้วก็ มีบุคคลได้รับประโยชน์จากอาหารที่ท่านทิ้งไปโดยไม่มีเจตนา แต่ต้องเข้าใจว่าเจตนา เท่านั้นที่เป็นกรรม ถ้าทิ้งเฉย ๆ อย่าคิดว่าเป็นกุศลกรรม แต่ถ้าให้ แม้ว่าในลักษณะ ของอาหารเหลือ แต่มีเจตนาที่จะให้เป็นประโยชน์ ในขณะนั้นจึงจะเป็นกรรม

เพราะฉะนั้นสำหรับ กฎัตตาวาปนกรรม กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวัน ทางฝ่ายอกุศลก็มี ทางฝ่ายกุศลก็มี ซึ่งถ้ากรรมใหญ่ ๆ หรือกรรมหนัก ๆ ไม่มีที่จะ ให้ผลก่อนจะจุติ กฎัตตาวาปนกรรม คือ กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ ก็สามารถที่จะทำให้ ปฏิสนธิจิตเกิดได้

ความเป็นมิตร เป็นเพื่อน คือเมตตา

เพราะฉะนั้นความเป็นมิตรก็คือ สภาพธรรมที่เป็นอโหสะ และก็มีความเป็น เพื่อน ความหมายของเพื่อนไม่ใช่เพียงแค่คำ แต่จะต้องมีความจริงใจด้วยว่า เพื่อน คือ ผู้ที่เราพร้อมที่จะช่วยเหลือ

เพราะฉะนั้นขณะที่เรามีความเป็นมิตรกับใคร ขณะนั้นคือลักษณะของ เมตตา บางคนก็แผ่เมตตาไกลเลย ถึงช้างได้ ช้างบน ทางขวา อะไอย่างนี้ แต่ว่าพอ เห็นหน้าคนอื่น เป็นอย่างไร

บางคนหน้าตาอาจจะรู้สึกที่น่ากลัว แต่ความจริงเขาอาจจะใจดีก็ได้ แต่คนที่เห็นงู เห็นสัตว์ร้าย เห็นคนที่หน้าตาน่ากลัว ใจขณะนั้นเป็นมิตรหรือเปล่า ถ้าเป็นมิตรสามารถที่จะยิ้ม ช่วยเหลือ ทักทาย หรืออะไรก็ได้ ด้วยความจริงใจพร้อมที่จะให้คนนั้นมีความสุข นั่นคือ เมตตา

เพราะฉะนั้นต้องมีเมตตาในชีวิตประจำวัน เมื่อเข้าใจลักษณะของเมตตา แต่ไม่ใช่โดยไม่เข้าใจลักษณะของเมตตา ก็พยายามไปท่องท่องเสร็จแล้วก็ตกใจ บางคนเห็นงู แล้วเขาก็แผ่เมตตาจริง ๆ หรือเปล่า หรือว่ากลัวงู ก็เลยแผ่ เพื่อว่าจะจะได้ไม่กัด

นี่ก็ไม่ตรง ธรรมเป็นสิ่งที่ตรง และเป็นความเข้าใจจริง ๆ เพราะฉะนั้นถ้ายิ่งเข้าใจธรรม เราก็เป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเอง และก็ตรงต่อบุคคลอื่นด้วย แล้วก็เป็นผู้ที่เข้าใจจริง ๆ ไม่เอาอกุศลมาเป็นกุศล เพราะเหตุว่ากลัวแท้ ๆ ก็ยังบอกว่าเมตตา แล้วก็ท่องไป กลัวไป ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ต่อไปนี้จะเมตตาใคร ไม่ยาก เป็นเพื่อนแท้ และก็หวังดีพร้อมที่จะเกื้อกูล ไม่ว่าจะเป็นคนรู้จักหรือไม่รู้จัก หรือเป็นคนแปลกหน้า หลงทางมาอย่างไรก็ได้

คุณนามที่ใครก็มีไม่ได้

คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต่างกับคำสอนของบุคคลอื่นโดยสิ้นเชิง เพราะว่าทรงพระปัญญาที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อนี้ ตามพระคุณธรรม ใครก็ตั้งให้ไม่ได้เลย หรือใครจะมีชื่อนี้อย่างนี้อีกสักคน ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่าเป็นคุณธรรม เป็นคุณนาม

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ทุกคนที่มีกิเลส ไม่อยากจะมีกิเลส พยายาม ยิงเห็นโทษของกิเลส ก็ยังไม่อยากมี แต่ตราบดีที่ไม่มีปัญญาที่จะรู้ว่า เป็นธรรม ไม่ใช่เราก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะเหตุว่าก่อนการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีผู้ที่มีปัญญาระดับที่ว่า เขาสามารถที่จะเข้าใจได้ว่า เมื่อเห็นแล้วจะเกิดยินดียินร้าย เมื่อได้ยินเสียงก็ยินดียินร้ายในเสียง ไม่ว่าจะอะไรจะกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เขา

จะเกิดอกุศล คือ ยินดียินร้าย มีปัญญาที่เขาสามารถที่จะรู้ว่า ถ้าเขาคิดหรือตรึกถึงสภาพธรรมบางอย่าง จิตของเขาก็จะเป็นกุศล

เพราะฉะนั้นถ้ากุศลจิตเกิดมากขึ้น ก็จะทำให้จิตสงบ ที่ใช้คำว่า “สงบ” หรือ “สมถะ” ก็หมายความว่า สงบจากอกุศล ไม่ใช่สงบเปล่า ๆ อยู่ดี ๆ บอกสมถะ ๆ แล้วสมถะคืออะไร ถ้าแปลมาว่า สมถะ คือ สงบ ก็สงบเปล่า ๆ อีก แต่ต้องให้รู้ความจริงว่า สงบ คือ สงบจากอกุศล คนที่มีอกุศลและก็รู้ว่า เขาสามารถตรึกถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตของเขาเป็นกุศลเพิ่มขึ้น จนกระทั่งถึงระดับของอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิก็ชั่วคราว เพราะเหตุว่าไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ เป็นสมุจเฉท คือ ไม่เกิดอีกเลย

ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ไม่อยากจะเห็น ก็เห็น ไม่อยากจะได้ยิน ก็ได้ยิน ไม่อยากจะคิด ก็คิด ทุกอย่างหมดเลย ทุกขณะให้ทราบว่าบังคับบัญชาไม่ได้เลย จริง ๆ แล้วถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดขึ้น ๆ ที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ ขณะต่อไปไม่มีใครรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น อาจจะมีเสียงดัง หรืออาจจะมีกลิ่น หรืออาจจะมีอะไรก็ได้ ไซ้ไหม ที่มีปัจจัยก็เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็ไม่ปรากฏ สิ่งที่เกิดแล้ว ดับแล้ว ก็หมดแล้ว จะตามไปรู้ก็ไม่ได้ แต่สิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏในขณะนี้ แสดงว่าถึงกาลที่จะเกิดขึ้น อย่างได้ยิน กำลังได้ยิน เสียงปรากฏ ก็แสดงว่าถึงเวลาที่จิตได้ยินจะเกิดขึ้น ได้ยินเสียงนั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งหมด

สติเป็นเจตสิกฝ่ายดี

สติ เป็นธรรมที่เกิดกับจิต ธรรมที่เกิดกับจิตใช้คำว่า “เจตสิก” เกิดในจิต เกิดกับจิต เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ประเภท สติเป็นหนึ่งใน ๕๒ หนึ่งในสังขารขันธ์

เรา รู้ คำว่า รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์

รูปทุกประเภท เป็นรูปขันธ์ เวทนา คือ ความรู้สึก เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งใน ๕๒ เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาสภาพที่จำก็เป็นเจตสิกอีกชนิดหนึ่งในเจตสิก ๕๒

เพราะฉะนั้นเวทนา ๑ เป็นเวทนาขันธ์ สัญญา ๑ เป็นสัญญาขันธ์ อีก ๕๐ เจตสิกเป็นสังขารขันธ์ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะเข้าใจลักษณะของสติ ก็คือว่า ไม่ใช่รูป ไม่ใช่จิตไม่ใช่เวทนา ไม่ใช่สัญญา แต่เป็นสภาพธรรมที่มี และก็เป็นสภาพธรรมฝ่ายดี ด้วย สติจะไม่เกิดกับโลภะ โทสะ โมหะ จะไม่เกิดกับอกุศลจิตเลย สติจะเกิดพร้อมกับ อวิชาไม่ได้ จะเกิดพร้อมกับโลภะไม่ได้ จะเกิดพร้อมกับโทสะไม่ได้

เพราะฉะนั้นก็ค่อย ๆ ศึกษา ทราบว่ากุศลจิตทุกประเภทมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นสภาพที่จะลึกเป็นไปในกุศลประเภทนั้น ๆ อย่างทาน ก็ต้องมีสติเกิดเป็นไปในการที่จะให้วัตถุที่จะเป็นประโยชน์กับบุคคลอื่น จึงไม่ใช่เรา

การศึกษาธรรม การฟังธรรมก็เพื่อให้เข้าใจว่า เป็นธรรมไม่ใช่เรา จริง ๆ แล้วทุกขณะเป็นธรรม ไม่ว่าจะไปที่ไหนหรืออยู่ที่นี้ ก็คือ ธรรมทั้งหมด ต้องมีความเข้าใจถูก แต่เราจะรู้ธรรมได้อย่างไร ถ้าไม่มีการฟังพระธรรม

เพราะฉะนั้นประการที่สำคัญที่สุดคือ ธรรมนี้ใครแสดง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยพระปัญญาคุณที่ทรงตรัสรู้ความจริงของสภาพธรรม จึงสมควรที่จะฟัง เมื่อฟังแล้ว เข้าใจแล้ว ก็คือ เดียวนี้มีธรรม ถ้าเข้าใจแล้ว เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าใจธรรม ก็คือว่าเมื่อได้ยินได้ฟัง แล้วไตร่ตรอง ไม่มีใครนำไป สภาพธรรมเกิดแล้ว ดับ แล้วอย่างรวดเร็ว

เปิดใจฟังหลักในความคิด

ถ้าเราจะมองดูชีวิตของเรา และความคิดในทางธรรม ก็อาจจะเป็นประโยชน์ เพราะเหตุว่า ถ้าเราไม่มีหลักในความคิดเลย เราก็อาจจะเชื่อมั่นในความคิดของเรา แต่ ถ้าเราคิดว่า ความคิดของคนอื่นก็คงจะรับฟังได้ หรือว่าถ้าเป็นความคิดซึ่งเป็นแนวทางของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ ผู้ประเสริฐสุด ซึ่งคำสอนของพระองค์ไม่เคย

นำความทุกข์มาให้ใครเลย ถ้าเราเข้าใจคำสอนของพระองค์มากเท่าไร แล้วก็สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติตามได้มากเท่าไร เราก็จะเป็นผู้ที่มีความทุกข์น้อยลง

เพราะว่าตามความเป็นจริงก็คงจะไม่มีใครเลยซึ่งเกิดมาแล้วไม่มีความทุกข์ แต่ว่าความทุกข์ของแต่ละคนก็แต่ละแบบ ถ้าจะถามคนที่นี่ เพียงในห้องนี้ ให้พูดถึงความทุกข์ของแต่ละคน ความทุกข์ของแต่ละคนนี้ก็คงจะต่าง ๆ กันไป เพียงในจำนวนของคนในห้องนี้ ถ้ายิ่งกว้างออกไป ความทุกข์ก็ยิ่งมากมาย

เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนเป็นความจริงที่ว่า เมื่อเกิดมาแล้วที่จะไม่มีความทุกข์นั้น ไม่มีเลย แต่ว่าความทุกข์นั้นจะมากแล้วก็จะเพิ่มขึ้น ถ้าเราไม่แก้ทุกข์ตามพระธรรม แต่ถ้าเราแก้ด้วยความไม่รู้ของเรา และตามแนวทางของเรา แทนที่จะมีทุกข์น้อยลง ก็อาจจะทำให้ความทุกข์นั้นเพิ่มขึ้นได้

โลภะมีแต่ความต้องการมากมาย

ทุกคนมีจิตใจ แต่ไม่เคยพิจารณาจิต มีแต่ความต้องการ แม้แต่ได้ยินคำว่า “สมณะ” ก็ยังไม่รู้ว่าอะไร แต่อยากจะทำแล้ว เพราะฉะนั้นความอยาก ขณะนั้นไม่ใช่ความสงบ ความอยากมีหลายอย่าง บางคนก็ชอบรูปสวย ๆ บางคนก็ชอบฟังเพลงเสียงเพราะ ๆ บางคนก็ชอบกลิ่นน้ำหอม

เพราะฉะนั้นน้ำหอมนี้ราคาแพงมาก ตามความนิยมหรือตามโลภะของเรา ถ้าเราต้องการกลิ่นนี้แต่ราคาแพงมาก อันนั้นก็ เป็นเครื่องวัดโลภะของเราว่า เราต้องการขนาดไหน ต้องการที่จะซื้อหรือต้องการเพียงแต่จะได้กลิ่นนิดหน่อยก็พอ หรืออะไรอย่างนั้น

นี่แสดงให้เห็นว่า โลภะไม่เคยห่างไกลเราตั้งแต่เกิด ทางตาต้องการเห็นสิ่งที่สวยงาม ทางหูต้องการเสียงเพราะ ทางจมูกต้องการกลิ่นหอม ทางลิ้นต้องการรสอร่อย ทางกายต้องการกระทบสัมผัสสิ่งที่สบาย แม้แต่ในห้องนี้ เราก็ต้องการอากาศที่เย็น ๆ สบาย ๆ เก้าอี้นุ่ม ๆ ไม่แข็งเกินไป นี่ก็เป็นความต้องการทางกาย ทางใจก็ยังต้องการเรื่องสนุกสนาน ดูทีวี ดูละคร คิดนึกเรื่องนั้น เรื่องนี้

นี่แสดงให้เห็นว่า เรามีแต่การต้องการทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แม้แต่ในเรื่องคำ เช่นคำว่า “สงบ” หรือคำว่า “นิพพาน” ยังไม่ทันรู้เลยว่า แปลว่าอะไร อยากจะได้เสียแล้ว อยากจะทำเสียแล้ว อยากจะถึงเสียแล้ว แล้วอย่างนี้จะเป็นปัญญาได้อย่างไร แต่ว่านี้เป็นโลภะในอีกรูปแบบหนึ่ง

เพราะเหตุว่าโลภะบางครั้งก็ต้องการกุศล ต้องการอยากจะได้ผลของกุศล อยากจะเป็นคนดี อยากจะเป็นอะไร นั่นก็เป็นเรื่องของโลภะ แต่ว่าไม่ใช่เรื่องของปัญญา ถ้าเป็นเรื่องของปัญญาแล้ว ต้องรู้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

ปัญญารู้ถูกต้องตามจริง ไม่ใช่นึกฝัน

ถ้าเป็นเรื่องของปัญญาแล้ว ต้องรู้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ถ้ากำลังโกรธ สภาพที่โกรธมีจริง ๆ ปัญญาสามารถที่จะเห็นความกระด้างของจิตใจในขณะที่โกรธ แล้วก็รู้ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมนี้ไม่มีใครบังคับบัญชาได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยก็เกิดขึ้น แล้วก็มีความที่ที่จะกระทำตามกำลังของความโกรธนั้นว่า โกรธมากหรือโกรธน้อยอย่างไร

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น แม้แต่คำว่า “สมณะ” หรือ “วิปัสสนา” ขอให้ปัญญารู้เข้าใจก่อน อย่าเพิ่งทำ เพราะเหตุว่าถ้ายังไม่เข้าใจแล้ว ทำไม่ได้

สมณะ คือ สงบจากอกุศลทุกประเภท

วิปัสสนา คือ ปัญญาที่เห็นแจ้งในลักษณะของสภาพธรรม ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามความเป็นจริงในขณะนี้

ถ้ายังไม่เข้าใจอย่างนี้ จะไปนั่ง แล้วก็ไปเห็นอะไรก็ไม่ทราบ แต่กิเลสก็ยังเยอะ คือ เห็นแล้วยังกลัวบ้าง โกรธบ้าง ขอบบ้าง ถ้าเห็นนางฟ้าเทวดาก็ดีใจ ถ้าเห็นนรก เห็นอะไรก็ตกใจกลัว ขณะนั้นไม่ใช่ของจริงเลย เพราะเหตุว่าเป็นการนึกคิดเหมือนความฝัน เวลาฝันจริงหรือเปล่า แต่เหมือนจริง ฉันทิด ขณะที่กำลังเห็นเทวดา เห็นนรก เห็นอะไรต่าง ๆ เหมือนจริง แต่ไม่ใช่จริง เพราะเหตุว่าความจริง คือ ขณะนี้ที่กำลังเห็น โดยไม่ต้องไปนึกฝัน หรือว่าสร้างอะไรขึ้นมา

เพราะฉะนั้นเรื่องของปัญญาจะต้องเป็นเรื่องที่จะต้องค่อย ๆ เจริญอบรม ให้มีความเข้าใจในพระธรรมที่แท้จริงเสียก่อน แล้วก็จะไม่ถูกความต้องการของเราชักนำไปให้เข้าใจผิด ๆ

ฟังให้เข้าใจก่อนไปเจริญกุศลขั้นสูง

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น คิดว่าจะมีประโยชน์มาก ถ้าเราจะเริ่มฟังพระธรรมให้เข้าใจเสียก่อน แทนที่จะไปคิดเรื่องการเจริญสมณะหรือวิปัสสนา ซึ่งเป็นกุศลขั้นที่สูงมาก

สมถภาวนาสามารถที่จะทำให้จิตสงบ ไม่ใช่เพียงชั่วคราวชั่วคราอย่างขณะที่ให้ทาน รักษาศีล ซึ่งเป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ว่าความสงบของจิตจะมั่นคงขึ้น ประกอบด้วยปัญญา พร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นปัญญาจริง ๆ สติสัมปชัญญะ ปกติจริง ๆ นั้น เป็นความสงบที่สามารถจะทำให้เกิดเป็นอรุณพรหมในอรุณภูมิได้ แต่ว่าดับกิเลสไม่ได้

เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงหนทาง ซึ่งผู้อื่นประพฤติกปฏิบัติมาแล้ว คือ สมถภาวนา แต่ทรงแสดงหนทางที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมจนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องวันสองวัน หรือว่าชั่วโม่งเดียว สองชั่วโม่ง เป็นเรื่องที่เราจะต้องเป็นผู้ตรงต่อตัวเราเองว่า การฟังแต่ละครั้งทำให้เรามีความเข้าใจเพิ่มขึ้นบ้างสักนิดหน่อยหรือเปล่า หรือว่าเพิ่มขึ้นมาก

เพราะว่าประโยชน์ของการฟัง คือ ความเข้าใจ ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็ตามถ้าเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือว่า ต้องได้รับความเข้าใจที่ถูกต้อง จึงจะเป็นพระธรรม แต่ถ้าฟังแล้วไม่มีความเข้าใจอะไรเพิ่มขึ้นมาเลย ขณะนั้นก็ต้องฟังต่อไปอีก แล้วก็พิจารณาในเหตุผลนั้นต่อไปอีกว่า เป็นความถูกต้องหรือเปล่า เพราะเหตุว่าถ้าเป็นพระธรรมจริง ๆ พิสูจน์ได้ แม้ในขณะนี้ พระธรรมทั้งหมดเป็นเรื่องจริงที่พิสูจน์ได้ทุกขณะ

ขั้นระลึกศึกษาไม่ใช่ขั้นประจักษ์

ขณะที่ฟัง เป็นการศึกษาเรื่องของสภาพธรรม โดยที่สติยังไม่ได้ระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น แต่กำลังฟังเรื่องของนามธรรมรูปธรรม นี่ขั้นหนึ่ง

และขณะที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วปัญญาจะเริ่มศึกษา คือ น้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ขณะใด ลักษณะใด เป็นลักษณะของนามธรรม ขณะใด ลักษณะใด สภาพธรรมที่ปรากฏนั้นเป็นลักษณะของรูปธรรม ยังไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

คำพูดเดิม ท่านผู้ฟังจะรู้ว่า สภาพธรรมปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คำนี้ไม่เปลี่ยนแม้ในขณะที่สภาพธรรมนั้นปรากฏโดยการแทงตลอด หรือประจักษ์แจ้งก็ยังคงเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ โดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

แต่ว่าในขณะที่สติเริ่มระลึก อย่าเข้าใจว่า ในขณะที่นั้นสภาพธรรมปรากฏ โดยลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแล้ว เพราะเหตุว่ายังไม่ใช้ขั้นประจักษ์ ยังไม่ใช่ขั้นแทงตลอด ยังเป็นขั้นที่กำลังน้อมไปศึกษา เพื่อที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ศึกษาปัจจัยให้หายเคลือบแคลง

การที่มีความสงสัย หรือว่ามีการเคลือบแคลง ความไม่แจ่มชัดในธรรมประการต่าง ๆ จะหมดสิ้นไป เมื่อได้ศึกษาเรื่องของปัจจัยโดยละเอียด เช่น ในเรื่องของอนันตรปัจจัยและสมันตรปัจจัย ที่ทำให้วิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางปัญจทวาร แม้ว่าจะไม่รู้ว่าเป็นอะไร แต่ขณะซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศลก็ต้องเกิดตามอนันตรปัจจัยและสมันตรปัจจัย แม้ว่าขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิตทางมโนทวาร บังคับไม่ได้เลย

เป็นภวังค์อยู่ดี ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเป็นภวังค์ไปเรื่อย ๆ หรือตลอดไป เพราะเหตุว่านามรูปเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ถ้าอนันตรปัจจัยหรือสมันตรปัจจัยเป็นปัจจัยเพียงให้ปฏิสนธิจิตที่เกิดดับ แล้วก็ภวังคจิตเกิดต่อเท่านั้น ก็ไม่ต้องมีสุข มีทุกข์ใด ๆ ในโลกทั้งสิ้น แต่ที่จะมีจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ตามทวารต่าง ๆ นั้น เพราะอนันตรปัจจัยและสมันตรปัจจัยนั่นเอง

ศึกษาอย่างใจเย็นและอดทน

แม้แต่ในการศึกษาเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม หรือเรื่องของปัจจัย ก็ต้องเป็นผู้ที่อดทน แล้วก็ต้องใจเย็น ๆ ไม่ใช่รีบที่จะรู้ อ่านให้จบมาก ๆ แต่ว่าไม่เข้าใจ หรือว่าไม่พิจารณาในชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็เป็นคนที่ศึกษามาก เรียนมาก แต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ว่า เป็นจริงตามที่ได้ศึกษาอย่างไร

เพราะฉะนั้นเรื่องของปัจจัยซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอุปการะกันเกิดขึ้น เป็นไปในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่จะละเอียดและก็เป็นเรื่องที่เมื่อศึกษาแล้ว ควรที่จะได้พิจารณาให้รู้ลักษณะของปัจจัยตามที่ปรากฏพร้อมสติปัญญานด้วย

นามรูปปริจเจทญาณ

ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ อวิชชาไม่สามารถที่จะรู้ชัดในสภาพธรรมที่ปรากฏได้ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะเหตุว่าสภาพธรรมที่จะรู้ชัดได้ต้องเป็นปัญญา คือ วิชา ไม่ใช่อวิชา

เพราะฉะนั้นขณะใดที่ไม่สามารถจะรู้ชัด คือ ไม่รู้สภาพที่แท้จริงของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา เพราะฉะนั้นเมื่อปัญญาเกิดขึ้นเป็นนามรูปปริจเจทญาณ เป็นปัญญาที่ได้อบรมเจริญถึงความสมบูรณ์ที่สามารถจะรู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของนามธรรมที่กำลังปรากฏ และรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะที่กำลังรู้ชัด ไม่มีความสงสัย แต่ก่อนนั้นสงสัยว่า เป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญา สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ที่เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ตามปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน ไม่ต่างกับในขณะนี้

ขณะนี้ก็มีสภาพรู้เสียงที่กำลังได้ยินเสียง เป็นนามธาตุ เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเป็นธาตุที่สามารถรู้เฉพาะเสียง ในขณะนี้ที่กำลังได้ยินเสียง ปัญญาต้องประจักษ์ชัดในธาตุ นั้น ซึ่งไม่ใช่เสียง ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สี ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ไม่ใช่สภาพธรรมอื่นเลย นอกจากเป็นธาตุรู้ เป็นวิญญาณธาตุ เป็นโสทวิวิญญาณธาตุด้วย คือ เป็นธาตุที่ได้ยินเสียงอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะรู้อย่างอื่นได้ในขณะนั้น

รู้ชัดขึ้น ชินขึ้น ท่วมขึ้น ละเอียดขึ้น

ปัญญาต้องอบรม จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ชัดแจ้งในลักษณะของสภาพธรรม ยิ่งขึ้น ละเอียดขึ้น ท่วมขึ้น เพิ่มขึ้น ชินขึ้น หน่ายขึ้น ละขึ้น คลายขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสได้ โดยน้อมไปสู่สภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน แต่เป็น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดดับ

เพราะฉะนั้นอย่าหวังเร็วนัก เพียงแต่ว่าชีวิตปกติประจำวันให้เกิดความรู้จริงในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเห็น เดียวนี้ เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า สติเกิดใหม่ เมื่อสติเกิด ระลึกรู้อะไร ตรงลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏหรือเปล่า ถ้าตรงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ต้องไม่มีความวิตกหรือตรึกถึงรูปร่างสัณฐานว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ในขณะนั้น จึงจะเป็นการรู้สภาพนามธรรมที่เห็น ซึ่งต่างกับการตรึกถึงรูปร่างสัณฐานจนเกิดความคิด ความเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นวัตถุสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือเป็นบุคคลนั้น บุคคลนี้

นี่คือ สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง ต้องอบรมเจริญปัญญา อย่าคิดที่จะละกิเลสโดยที่ปัญญาไม่เกิด ถ้าปัญญาไม่เกิดแล้ว ก็ละกิเลสไม่ได้ เพราะฉะนั้นยังไม่ต้องไปคิดว่าละกิเลสเมื่อไร เมื่อไหร่จะละได้ เพราะเหตุว่ารู้

ลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏแล้วหรือยัง และทำอย่างไรถึงจะรู้เพิ่มขึ้น ชินขึ้น
ชัดขึ้น ทว่าขึ้น ละเอียดขึ้น

ปัญญาเป็นเรื่องอบรม ไม่ใช่ทำ

อบรมไปเรื่อย ๆ ปัญญาไม่ใช่สามารถจะเกิดได้อย่างฉับพลันทันทีอย่างมากมาย
รวดเร็ว แต่ต้องอาศัยการอบรมด้วยการระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏตามปกติ คือ ในขณะนี้แต่ละขณะ ตามความเป็นจริง ทำอะไรไม่ได้

เรื่องของปัญญาไม่ใช่เรื่องทำ แต่เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมจนกระทั่งเป็นปัญญาที่
ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ๆ เวลาความรู้เกิดขึ้นรู้ ก็รู้ว่ารู้ เวลาที่ความรู้ไม่เกิดแล้วก็ไม่รู้ ก็ต้องตรง
ต่อความเป็นจริงว่า ยังไม่รู้ สภาพธรรมแต่ละอย่างเป็นของจริง อวิชชาก็เป็นอวิชชา
คือ ไม่รู้ วิชชาก็คือวิชา คือ รู้ แต่ไม่มีตัวตนที่สามารถจะไปเร่งรัด หรือว่าจะไป
พยายามให้เกิดปัญญาโดยไม่อบรม โดยไม่ศึกษา ไม่ว่าจะไปทางโลกหรือทางธรรม
ก็ตาม ความรู้จะต้องเกิดขึ้นเพราะการศึกษา

วิริยารัมภกถา

การอบรมจิตเป็นเรื่องที่ยาก ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ต้องอาศัยวิริยารัมภกถา คือ
คำพูดที่จะทำให้เกิดวิริยะ ในการที่จะอบรมเจริญกุศลที่จะขัดเกลากิเลส

ซึ่งทั้งหมดนี้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยละเอียดในพระไตรปิฎก ขึ้นอยู่กับ
ท่านผู้ฟังที่จะไม่เบื่อ ที่จะอดทน ที่จะฟังเรื่องของการที่จะให้เห็นคุณของกุศลธรรมจริง ๆ

และก็มี ความพากเพียรที่จะอบรมเจริญกุศลธรรม แต่ต้องไม่ลืมว่า กุศลทั้งหลาย
ที่จะเจริญขึ้นต้องอาศัยสติปัญญา การอบรมเจริญสติ ทำให้สติแต่ละขั้นสามารถที่จะ
เกิดระลึกได้

แล้วก็เห็นโทษของอกุศลซึ่งกำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นปัญญาที่เห็นอกุศลตามความเป็นจริงว่าเป็นอกุศล เมื่อปัญญาเห็นอกุศลเป็นอกุศล ในขณะนั้นย่อมมีปัจจัยที่จะให้เกิดกุศลแทนอกุศล

แต่ผู้ใดที่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว จะเห็นได้ว่าสติปัฏฐานไม่ได้เกิดทุกครั้ง บางครั้งเป็นสติที่เป็นไปในทาน นึกที่จะให้ มีความว่องไวเกิดขึ้น เวลาที่เห็นบุคคลที่ควรจะสละวัตถุที่เป็นประโยชน์ให้ ก็ให้ทันที ซึ่งแต่ก่อนอาจจะเป็นผู้ที่ไม่ค่อยขยันนัก หรือจิตใจอาจจะอยากให้ แต่ก็ขี้เกียจที่จะให้ ก็มี

แต่เวลาที่มีการอบรมเจริญสติปัฏฐาน สติจะมีกำลังและว่องไวขึ้นในเรื่องของทาน ในเรื่องของศีล ในเรื่องของความสงบของจิต และสติปัฏฐานสามารถที่จะเกิดระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ตามปกติ ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การทอ้งเป็นการคิดตามที่เคยชิน

การทอ้งเป็นการคิด เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย อาศัยความชินที่เข้าใจว่าจะต้องทอ้งและอาศัยที่เคยทอ้งมามาก เพราะฉะนั้นก็มีปัจจัยที่จะทำให้จิตเกิดนึกคิดเป็นคำ ๆ ตามที่เคยทอ้ง แต่ว่าผู้ที่อบรมเจริญเมตตา สติสัมปชัญญะระลึกถึงสภาพของเมตตา ซึ่งเป็นธรรมซึ่งตรงกันข้ามกับอกุศลธรรม แล้วก็อบรมเจริญขึ้น

เพราะฉะนั้นประโยชน์ คือ กุศลธรรมย่อมเจริญขึ้นโดยอาศัยการอบรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่าย แต่ว่าจะต้องพากเพียร มีวิริยะจริง ๆ ที่จะอบรมกุศลให้เจริญขึ้น ผู้ที่เคยชินกับการทอ้งที่จะทำให้จำได้ เวลาที่เหตุการณ์จริง ๆ เกิดขึ้น อย่าลืมว่าขณะนั้นประโยชน์ของเมตตา มีทันที ที่มีการระลึกได้ว่า ไม่ควรที่จะโกรธตอบต่อบุคคลอื่น หรือว่าไม่ควรที่จะโกรธ เพราะเหตุว่าขณะนั้นเป็นอกุศล

จิตฺติจิตฺตณฺเฑยวเกิตเพราะกรรม

ตาย คือ ถึงแก่กรรม หมายความว่า กรรมนั้นสิ้นสุดไม่ทำให้เป็นบุคคลนั้นอีกต่อไป จึงทำให้จิตฺติเกิด เพราะฉะนั้นปฏิสนธิจิตก็เป็นผลของกรรม และภวํจิตฺติก็เป็นผลของกรรม ยังตายไม่ได้ เพราะว่ากรรมยังไม่หมด แต่พอถึงวาระที่จะสิ้นสุดความเป็นบุคคลคนนี้ กรรมก็จะทำให้จิตฺติเกิด ยับยั้งไม่ได้อีกเหมือนกัน หมอก็ช่วยไม่ได้ เงินทองจะซื้อสักเท่าไรก็ไม่สามารถที่จะยืดเวลาของจิตฺติต่อไปได้เลย เพราะว่าจิตฺติเกิดเพราะกรรม สภาพของจิตเป็นไปตามกรรมเมื่อเป็นวิบาก แล้วเวลาเป็นกุศล อกุศล ก็เป็นไปตามการสะสม หลังจากได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ซึ่งเป็นวิบาก

เพราะฉะนั้นก่อนจะตายถ้าทุกคนเลือกได้ ก็เลือกดี ๆ ที่พยายามกันมากก็คือ พยายามที่จะให้กุศลจิตเกิดก่อนตาย แต่ตายจริงๆ ไม่มีใครรู้ จิตหนึ่งขณะเอง ลองคิดถึงจิตหนึ่งขณะ เหมือนปฏิสนธิจิต ก็เพียงหนึ่งขณะ แต่จิตเห็นมากมายหลายขณะ จิตเกิดดับสลับต่อกัน ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง เพราะฉะนั้นไม่ใช่ขณะเดียว แต่จิตฺติเพียงขณะเดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เรื่องของเราที่จะเลือก แต่ว่าเป็นการที่ถ้าเราทำกุศลไปมาก ๆ เรื่อย ๆ ก็มีทางที่กุศลนั้นจะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิได้ เมื่อใกล้จะจุติ เพราะเวลาที่จิตฺติจะเกิดจริง ๆ ไม่มีใครรู้สึกตัว เหมือนกับตอนเกิด ปฏิสนธิจิตเกิดสืบทอดจากจิตฺติของชาติก่อนจะรู้สึกตัวได้อย่างไร ในเมื่อก่อนจะตาย ชาติก่อนก็ไม่รู้สึกตัว แล้วพอจิตฺติดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ ก็ไม่รู้สึกตัวเหมือนกัน ฉันทิ ขณะที่กำลังสนุก ตายได้ไหม

จิตฺติจิตฺตณฺเฑยวเกิตเพราะกรรม

คนที่ใกล้จะตาย เจ็บ พอเจ็บแล้ว ก็ตาย ก็ไม่รู้สึกตัวเหมือนกัน เพราะว่าตอนตายไม่รู้ แต่รู้ตอนที่กำลังเจ็บ ถ้ากำลังสนุกอยู่ แล้วก็จิตฺติเกิด ก็เพลินอยู่กับเรื่องที่กำลังสนุก แล้วจิตฺติเกิด ก็เกิด เพราะฉะนั้นจิตฺติจริง ๆ ไม่น่ากลัวเลย การจะจากโลกนี้

ไปเป็นของธรรมดา ทุกคนต้องตายแน่ แล้ววันหนึ่งวันใดก็ไม่รู้ แล้วแต่กรรมจะทำให้อยู่ต่อไปอีกนานมากน้อยเท่าไร

เพราะฉะนั้น จุติขณะไม่น่ากลัว ไม่น่าตกใจ เพราะว่าขณะนั้นไม่รู้ตัว รู้ตัวแต่ตอนที่กำลังป่วยหรือกำลังเจ็บ หรือที่กำลังสนุก หรืออาจจะกำลังโศกเศร้าร้องไห้ แต่ถึงกระนั้นแรงของกรรมที่สามารถจะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด ทำให้จิตใกล้จะจุติผ่องใสหรือเศร้าหมอง โดยอารมณ์ที่ปรากฏเพราะกรรมเป็นปัจจัย

ซึ่ง ๕ ขณะของจิตก่อนจุติ ไม่มีใครรู้ว่าเร็วขนาดไหน แต่ก็เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งจะทำให้ปฏิสนธิเป็นผลของกุศลหรืออกุศลนั้น คือ ถ้าจิตก่อนตายเศร้าหมองเป็นอกุศล ปฏิสนธิจิตเป็นอกุศลวิบาก ถ้าจิตก่อนตายเป็นกุศล ปฏิสนธิจิตก็เป็นกุศลวิบาก แต่ไม่รู้ตัว เพราะเร็วมาก เวลานี้เรารู้ แต่ ๕ ขณะจริง ๆ เราไม่รู้

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องซึ่งทุกคนมีกรรมทำให้มาสู่โลกนี้ เป็นอย่างนี้ แล้วก็กรรมอีกนั้นแหละที่จะทำให้จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น แล้วแต่ว่าจะเป็นกรรมอะไร อาจจะเป็นผลของกุศลที่มากกว่าชาตินี้ก็ได้ หรือว่าอาจจะเป็นผลของอกุศลซึ่งร้ายกว่าชาตินี้ก็ได้

ปัญญาเป็นเจตสิกไม่ใช่จิต

ปัญญา หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่เข้าใจถูก เห็นถูก เป็นสิ่งที่มีจริง แต่ไม่ใช่จิต เป็นสภาพที่เป็นธาตุรู้ ซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏให้รู้ นี่เป็นหน้าที่ของจิต เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้

เช่น ขณะนี้กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ จิตเห็น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ก็ตาม จิตสามารถที่จะรู้แจ้งในอารมณ์นั้นได้ แต่ปัญญาไม่ใช่จิต เพราะฉะนั้นปัญญาก็เป็นเจตสิกซึ่งเกิดกับจิต เจตสิกทั้งหมดเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งจะต้องเกิดกับจิตเท่านั้น จะไม่เกิดนอกจิตเลย

ปัญญาเป็นสภาพที่เข้าใจถูก เห็นถูกตามความเป็นจริงของสิ่งที่มี หรือเหตุผลของสิ่งนั้น เวลาที่เราเรียนหนังสือ ครูก็จะมีสมุดพก ไม่ทราบสมัยนี้มีหรือเปล่า ก็จะมีคำว่าเด็กคนนี้ “สติปัญญาดี” แต่ความจริง ทั้งสติและปัญญาที่ใช้ในภาษาไทย ไม่ใช่สติ

เจตสิก และไม่ใช่วัตถุเจตสิก ไม่ใช่สภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงว่า คำนี้หมายความว่าถึงสภาพธรรมอะไร

ถ้าเป็นปัญญาเจตสิก ไม่ได้หมายความว่าเรียนหนังสือเก่ง ไม่ได้หมายความว่าคิดประดิษฐ์อะไร ขณะนั้นไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ เพราะฉะนั้นไม่ใช่ปัญญาเจตสิก

เพราะฉะนั้นในขณะที่กำลังฟังธรรม ไม่ได้ฟังวิชาอื่น ถ้าฟังวิชาอื่นไม่ใช่เรื่องของจิต ไม่ใช่เรื่องของเจตสิก ไม่ใช่เรื่องของรูป ไม่ใช่เรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งแม้ว่าไม่เรียกชื่อใด ๆ เลยทั้งสิ้น สภาพธรรมนั้นก็เป็นจริงอย่างนั้น อย่างเห็น ไม่ต้องเรียกเลยก็เห็น ได้ยินก็ไม่ต้องเรียกเลย ก็ได้ยิน เสียงไม่ต้องมีใครเรียก เสียงก็มีจริง ๆ

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมที่มีจริงเป็นปรมาัตถธรรม ไม่มีใครต้องเรียกชื่อใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้ามีความเข้าใจยิ่งขึ้น ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง นั่นคือปัญญาเจตสิก

ปัญญา ๓ ระดับ

ในพระพุทธศาสนาจะมีปัญญา ๓ ระดับ สุตตมยปัญญา ปัญญาที่สำเร็จจากการฟัง หมายความว่าฟัง ไม่ใช่ฟังเฉย ๆ ฟัง พิจารณา ไตร่ตรอง เข้าใจ ซึ่งใครก็ไม่สามารถที่จะช่วงชิงไปได้เลย ถ้ามีปัญญาความเข้าใจธรรม ทรัพย์อื่นก็ยังถูกช่วงชิงลักพาไปได้ สาธารณะกับน้ำท่วมไฟไหม้ได้

แต่ปัญญาเมื่อเกิดแล้วจะค่อย ๆ เจริญขึ้น ถ้ามีความเข้าใจเพิ่มขึ้น และเห็นคุณของปัญญามากขึ้น ก็จะมีการศึกษาธรรมไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงระดับขั้นของสุตตมยปัญญา นี่ปัญญาที่สำเร็จจากการฟัง

แล้วก็มีจินตามยปัญญา ฟังแล้วกลับไปบ้านก็อาจจะคิด ไตร่ตรองถึงสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟังอีก ลักษณะของรูป แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน พวกนี้ ฟังมา ก็แล้วแต่ว่าสามารถที่จะระลึกได้เท่าไร ใคร่ครวญได้เท่าไร เข้าใจได้อีกเท่าไร นั่นก็เป็นปัญญาระดับของความตรึก การคิดนึก ก็เป็นสุตตมยปัญญา จินตามยปัญญา

ส่วนอีกชั้นหนึ่ง เป็นภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่อบรมด้วยสติสัมปชัญญะ ซึ่งต้องอาศัยการฟังเข้าใจก่อน จึงสามารถที่จะเป็นปัจจัย ให้สติอีกระดับหนึ่งสามารถที่จะเกิดระลึกรู้ลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วเริ่มเข้าใจขึ้น จนกว่าสามารถที่จะประจักษ์แจ้งอริยสัจธรรมได้ ก็มีปัญญา ๓ ระดับ ซึ่งขณะนี้กำลังค่อย ๆ เกิด

ศึกษาโดยการอ่านเพื่อเข้าใจ

เวลาอ่านหนังสือธรรม เป็นเรื่องของจิตเจตสิก ก็มีการไตร่ตรองให้เข้าใจขึ้น หรือว่าขณะที่ฟังธรรมทางวิทยุเรื่องของสภาพธรรม ก็จะมีการค่อย ๆ พิจารณาไตร่ตรอง หลังจากนั้น อ่านหนังสือพระธรรมมีมากเลย พระไตรปิฎก แล้วก็มอรรคถกด้วย ที่จะทำให้เราเข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏทุกขณะในชีวิต ซึ่งเราเพิ่งเริ่มที่จะรู้ว่าทุกอย่างที่เป็นธรรมที่ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก

เพราะฉะนั้นก็จะทำให้มีปัญญา ที่สามารถจะทำให้สติปัญญาหรือสติสัมปชัญญะเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม รู้จักตัวจริงของจิต รู้จักลักษณะของเจตสิกแต่ละอย่าง และรู้ลักษณะของรูปซึ่งเกิดและดับด้วย เพราะว่าขณะนี้ต้องไม่ลืม เรายังไม่รู้ความเกิดและดับ

แต่ผู้รู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สภาพธรรมใดมีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นดับ ลักษณะที่เกิดดับ เป็นลักษณะที่ไม่ยั่งยืน เป็นทุกข์เพราะทนอยู่ไม่ได้ ต้องปราศไป แล้วก็อนัตตา คือ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถจะบังคับบัญชาได้

เพราะฉะนั้นถ้ามีความเข้าใจจริง ๆ ว่า ขณะนี้สิ่งใดก็ตามที่ปรากฏ สิ่งนั้นต้องเกิด นี่เพียงขั้นคิด จริงหรือไม่จริง ถ้าไม่เกิด จะปรากฏได้ไหม เพียงแต่ว่าลักษณะการเกิดของสภาพธรรมนั้นไม่ปรากฏ เพราะเกิดดับสลับต่อเร็วมาก จึงไม่ปรากฏลักษณะที่เกิดและดับ

แต่สิ่งใดก็ตามแม้แต่แข็ง ซึ่งทุกคนกำลังกระทบที่โต๊ะ ความรู้สึก ความเข้าใจเดิม ๆ ก็คือว่า เหมือนมีโต๊ะอยู่แล้วในห้องนี้ นานแล้วด้วย มาที่ไรก็เจอทุกที แต่เวลาที่กระทบกายมีการรู้สิ่งที่แข็งตรงนั้น กายประสาทต้องเกิดแล้วยังไม่ดับ รูปแข็งต้องเกิด

และยังไม่ดับ เป็นปัจจัยให้จิตในขณะนั้นเกิดขึ้น รู้ลักษณะแข็งที่กำลังปรากฏ นี่ก็เป็นเรื่องที่จะเฝ้าดูขึ้น ๆ

ฟังแล้วคิดพิจารณาหาเหตุผล

ธรรมเป็นเรื่องละเอียด เพราะฉะนั้นท่านที่ยังสงสัยว่า จะไม่ใช่ตัวตนได้อย่างไร ไม่สามารถที่จะหมดความสงสัยได้โดยเร็วหรือว่าโดยง่าย ต้องอาศัยการศึกษา ให้เข้าใจในเหตุผลเป็นเบื้องต้น และก็ยังไม่พอ ต้องปฏิบัติ คือ อบรมเจริญปัญญาขั้นที่สามารถประจักษ์ในลักษณะของสภาพธรรม โดยปรากฏในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมเพียงลักษณะเดียว ที่เกิดขึ้นปรากฏ ไม่ปะปนกับสภาพธรรมอื่น ขาดเป็นแต่ละลักษณะ แล้วจึงจะไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

และผู้ที่จะดับความยึดถือสภาพธรรม เป็นตัวตน สัตว์ บุคคลได้ เป็นสมุจเฉท คือ ไม่เกิดอีกเลย คือ พระโสดาบันบุคคล

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น เพียงคิด เพราะว่าต้องเป็นผู้ที่พิจารณาธรรมด้วย การฟังธรรมแล้วจะต้องคิดพิจารณาในเหตุในผล ในขั้นต้นเพียงคิดก่อนว่า การที่จะยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตนกับการที่จะไม่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน อย่างไหนจะเป็นประโยชน์กว่ากัน คิดแล้ว พิจารณาแล้ว อย่างไหนเป็นประโยชน์กว่า การไม่ยึดถือดีกว่า และก็จริงด้วย

เพราะฉะนั้นก็ต้องติดตามศึกษา คั่นคว้าพิจารณาต่อไป จนกระทั่งสามารถที่จะเพิ่มความรู้ในธรรมและก็เห็นว่าไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ แต่ต้องเริ่มจากการเห็นประโยชน์ว่า ถ้าไม่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ย่อมเป็นประโยชน์กว่า

ยิ่งฟังมาก ยิ่งเข้าใจลึกซึ้งมาก

การเข้าใจธรรมต้องเป็นเรื่องที่จะเฝ้าดูขึ้น และก็ทวนขึ้น มากขึ้นด้วย มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านก็ฟังธรรมมา ๗ ปี ในปีแรกท่านก็บอกว่า ท่านเคยพูดว่าท่านเข้าใจธรรมที่

ได้ฟังอย่างดีทีเดียว แต่ว่าเมื่อฟังไปอีก ๆ จนถึงขณะนี้ ปีที่ ๗ ท่านก็บอกว่าความเข้าใจที่ผ่านมาแล้วที่เข้าใจว่าเข้าใจดี ก็ยังเทียบไม่ได้กับการที่เมื่อฟังแล้วพิจารณาไตร่ตรองให้ทั่วขึ้น ละเอียดขึ้น มากขึ้น ก็เข้าใจได้ว่า ความเข้าใจในขณะนี้เพิ่มขึ้น ผิดกับในครั้งแรก ในปีแรกที่ได้ฟังมาก

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า พระธรรมไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าใจได้โดยรวดเร็ว เพราะเหตุว่าความลึกซึ้งของธรรมที่ปรากฏ ยิ่งฟังมาก ยิ่งเข้าใจมาก ก็ยิ่งรู้ความลึกซึ้งของสภาพธรรมที่ปรากฏมาก แล้วก็เป็นการเพิ่มพูนปัญญาที่สามารถจะทำให้ประจักษ์ในความลึกซึ้งของธรรม ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลได้ โดยต้องอาศัยการฟัง

เพราะฉะนั้นธรรมที่ได้ฟัง ที่รู้สึกว่าได้ฟังมาเยอะแยะแล้ว หรือว่าได้ฟังมานานแล้ว ยังมีอีกมากมายนักที่ควรที่จะฟังต่อไป หรือว่าควรที่จะศึกษาต่อไป

เพียงชั้นฟัง ก็ยังน้อยนัก

ในสังยุตตนิกาย มหาวรรค สีสปาสูตร มีข้อความว่า ณ สีสพวัน ใกล้เมืองโกสัมพี พระผู้มีพระภาคทรงถือใบประคูลาย ๒-๓ ใบด้วยฝ่าพระหัตถ์ และตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประคูลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงถือด้วยมือกับใบที่บนต้น ไหนจะมากกว่ากัน ซึ่งหมายความว่าพระผู้มีพระภาคทรงอุปมาสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้งแล้ว โดยไม่ได้บอกภิกษุทั้งหลายนั้น ย่อมมีมากกว่าที่ได้บอก โดยเหตุผลที่ว่าเพราะไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ นิพพาน ส่วนที่บอกที่มีปรากฏมากมายในพระไตรปิฎกทั้งหมด ก็เพื่อเกื้อกูลต่อการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะเหตุว่าเป็นธรรมที่ประกอบด้วยประโยชน์

เพราะฉะนั้นเพียงได้ฟัง ยังไม่หมด ยังมีอีกมากมายนัก และก็เป็นพระธรรมที่มีประโยชน์ที่จะทำให้โน้มไป เพื่อการที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งการรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ใช่รู้อื่น นอกจากรู้สภาพที่ลึกซึ้งของธรรมที่กำลังปรากฏ

ธรรมเท่านั้น เกิดขึ้น ปรากฏ ดับไป

ตลอดชีวิตธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้น ธรรมเท่านั้นที่ปรากฏ แล้วก็ดับไป หมดสิ้นไป อยู่กับธรรมมาตลอด ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย แต่ว่าปัญญาที่จะรู้จริง รู้ชัด รู้ความลึกซึ้งของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เริ่มตั้งแต่การฟัง การพิจารณา และก็เริ่มเข้าใจธรรม เรื่องของธรรม จนกระทั่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะนี้ได้ตามความเป็นจริง แต่ยังไม่พอ เพียงขั้นการฟังเท่านั้น เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ยังไม่พอ ยังมีอีกมากนัก ที่เมื่อฟังแล้วก็จะประโยชน์ที่จะทำให้หันมไปสู่การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

เพราะฉะนั้นการฟังธรรม ขอให้ฟังด้วยความเข้าใจจริง ๆ และก็เป็นการเข้าใจที่เพิ่มขึ้น ละเอียดขึ้น ทัวขึ้น ลึกซึ้งขึ้นด้วย โดยเฉพาะจะต้องเป็นไปในเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง นี่คือ ธรรม

เพราะฉะนั้นอย่าคิดว่าฟังมากแล้ว พอแล้ว เลิกฟังได้ จะไม่เป็นอย่างนั้นเลย ยังมีอีกมากมายนักที่ควรที่จะได้ฟัง ควรที่จะได้ศึกษา

ระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ที่เคยเข้าใจธรรมเป็นการเข้าใจเรื่องของธรรม แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ใช้ลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ในขณะนี้เอง อย่าลืม ในขณะนี้เอง ถ้าเป็นการระลึกถึงลักษณะสภาพธรรมที่เห็นว่า เป็นสภาพรู้สิ่งซึ่งปรากฏทางตา ในขณะนั้นไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล เพราะเหตุว่าจิตกเจตสิกยังไม่ได้ตรึงในเรื่องของกุศลหรือเรื่องของอกุศล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่กำลังเพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

นี่เป็นการที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด หรือว่าเจตสิกประเภทใดก็ตาม แต่ว่าถ้าลักษณะของสภาพธรรม อาการของสภาพธรรมนั้นไม่ปรากฏ จะรู้ไม่ได้

แต่ว่าทั้ง ๆ ที่มีลักษณะสภาพธรรมปรากฏ แต่ความลึกซึ้งของสภาพธรรมนั้นมี
จึงยากต่อการที่จะรู้ จึงต้องอาศัยการอบรมเจริญ ระลึกรู้เนื่อง ๆ บ่อย ๆ จึงสามารถที่
จะรู้ได้ และก็ไม่ต้องมีความต้องการที่จะรู้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดโดยเฉพาะ ไม่
ต้องคิดว่า จะไปรู้เจตนาได้อย่างไร จะไปรู้ผัสสเจตสิกได้อย่างไร จะไปรู้มนสิการเจตสิก
ได้อย่างไร ไม่ว่าธรรมใดก็ตามที่ปรากฏ ขอให้รู้ในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อนตาม
ความเป็นจริงแต่ละขณะ และปัญญาก็จะเพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ในลักษณะ
สภาพธรรมแต่ละลักษณะ ที่ละเอียด ที่ปรากฏ ในขณะนั้น

ไม่รู้ชัด จึงยึดถือความรู้สึกว่าเป็นเรา

ในขณะที่เห็น ยังไม่ได้ตรีกไปในเรื่องของกุศลหรืออกุศลอะไรเลย ความรู้สึกก็มี
ใหม่ ตามที่ได้ศึกษา เวทนาเจตสิกจะต้องเกิดกับจิตทุกดวง คือ ทุกขณะ แต่ว่า
ความรู้สึก คือ เวทนาในขณะนี้ เป็นอะไร รู้ใหม่ เวทนาเจตสิกจะต้องเกิดทุกขณะ
มีสภาพธรรมที่รู้สึก ๆ ในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ก็ยาก
ที่จะรู้ว่า เป็นเวทนาอะไร โดยชื่อ ทราบ มีเวทนาเจตสิกกำลังเกิด แต่ขณะนี้จริง ๆ
เวทนาอะไร

เพราะฉะนั้นเวลาปกติธรรมดา ที่ไม่รู้สึกลึกลับ ไม่รู้สึกเสียใจ ก็ต้องเป็นความรู้สึก
เฉย ๆ แต่ว่าเป็นลักษณะความรู้สึกซึ่งเป็นอกุศลทุกขมสุข คือ ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นลักษณะ
ของความรู้สึก เวลาดีใจต่างกับขณะที่เสียใจ ทุกคนบอกได้ เวลาเสียใจลักษณะสภาพ
ธรรมก็เป็นอย่างหนึ่งจริง ๆ เวลาดีใจลักษณะสภาพธรรมก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ความ
ไม่รู้ชัดในลักษณะสภาพธรรมนั้น ทำให้ยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นเราดีใจ เราเสียใจ
มีความเป็นตัวตนไปผูกพัน ไปพัวพัน กับลักษณะอาการของธรรมแต่ละลักษณะที่
ปรากฏ

ปัญญา รู้ชัดตรงตามความเป็นจริง

เวลาที่มีความรู้ในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ แล้วเกิดความยินดีพอใจ ต้องการ แม้แต่เพียงจะเอื้อมมือไป หยิบขึ้นมาดู ในขณะที่มีลักษณะสภาพที่พอใจ หรือต้องการ สภาพที่พอใจหรือต้องการนั้นเป็นโลภะ และในขณะที่เป็นโลภะ ต้องมีโมหะ ความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้นเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังก็จะเห็นความยาก ความลึกซึ้ง ของการที่ปัญญาจะแทงตลอด แยกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏรวมกัน ออกเป็นแต่ละลักษณะจริง ๆ ต้องรู้ว่าโมหะเป็นโมหะ โลภะเป็นโลภะ ถ้าคิดว่า โลภะเป็นโมหะ หรือว่า โมหะเป็นโลภะ ก็ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ได้ เพราะการที่จะรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ จะต้องเป็นปัญญาที่สามารถรู้ชัดตรงตามความเป็นจริงของลักษณะสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏ

ขณะที่หลงลืม ขณะที่ไม่รู้สึกรู้สิดู ขณะที่ไม่ใช่ลักษณะของโลภะ เพราะฉะนั้นปัญญาก็จะต้องรู้ตามความเป็นจริง และก็สมารถที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นโลภะ ขณะใดเป็นโมหะ

เวลาที่ปัญญา รู้ชัด จะไม่มีความปะปนเลย ไม่ว่าลักษณะของสภาพเวทนา ก็เป็นเวทนา ไม่ว่าจะเป็นอย่างเบากเบาเวทนา ทั้ง ๆ ที่ยากที่จะรู้ แต่ปัญญาที่รู้ชัด รู้ตามความเป็นจริงตรงลักษณะของเวทนาว่า เป็นเวทนา ตรงลักษณะของโลภะว่า เป็นโลภะ ตรงลักษณะของศรัทธาว่า เป็นศรัทธา ตรงลักษณะของสัญญาว่า เป็นสัญญา ตรงลักษณะของปัญญาว่า เป็นปัญญา นั่นจึงจะเป็นปัญญา ที่รู้ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ

โอกาสในการสนทนาธรรม

ชีวิตที่ได้เจอกัน พบกัน และได้มีการสนทนาธรรมกัน แต่ละชาติก็คงหายากมาก เพราะฉะนั้นเมื่อมีโอกาสที่จะได้พบ และได้สนทนาธรรมกัน ก็ควรที่จะได้รับ

ประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ อย่างที่เราได้น้อมน้อมสการพระคุณเมื่อกี้ นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เราซาบซึ้งแค่ไหน หรือว่าเราเพียงแต่รู้ว่า ท่านเป็นผู้ที่ประเสริฐสุด

เพราะฉะนั้นก็ขอนอบน้อม แต่ว่ายังไม่ได้เข้าใจธรรมที่ทรงตรัสรู้และทรงแสดง ซึ่งถ้าเป็นการได้ฟังพระธรรม ก็จะได้รู้ได้ว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้สิ่งที่คนอื่นไม่รู้

นี่คือ ความต่างกัน ไกลมาก เราเกิดมาแล้วเราก็มีชีวิตอยู่ แต่เราไม่เคยรู้เลยว่า ธรรมอยู่ที่ไหน และอะไรเป็นธรรม แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรม คือสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้ ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า ธรรมเป็นสิ่งที่เกิดแล้ว มีแล้วกับแต่ละคน แต่ไม่เคยรู้เลยว่านี่เป็นธรรม มีใครรู้บ้างว่า เห็น เป็นธรรม หมายความว่า ถ้าเป็นธรรมก็คือว่าเป็นสิ่งที่มีจริง แล้วก็ไม่ใช่ของใคร จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยเท่านั้น และสิ่งนั้นก็เกิดขึ้นกับแต่ละคนด้วย จะไปรู้ธรรมของคนอื่น เช่น ใจของคนอื่น ความคิดของคนอื่น ก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้นธรรม ก็คือ ขณะนี้ ซึ่งคนธรรมดาไม่รู้จนกว่าจะได้ฟังพระธรรม และการตรัสรู้พระธรรมก็คือว่า สามารถรู้สิ่งซึ่งกำลังปรากฏตามความเป็นจริง เช่น ขณะนี้เราเห็น แล้วเราก็ไม่รู้ ก็เป็นเราไม่รู้ แต่ไม่ได้รู้จริง ๆ ว่า เห็น เป็นธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริง ก่อนที่คนอื่นจะรู้

เพราะเหตุว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมา เพื่อที่จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ เป็นผู้ที่ทรงตรัสรู้ธรรมโดยประการทั้งปวง และทรงพระมหากรุณาที่จะแสดงธรรมให้คนอื่นได้เข้าใจอย่างที่เราจะได้ทรงตรัสรู้ และประพฤติปฏิบัติตามด้วย

เพียงเท่านั้น ก็คือ เริ่มที่จะเห็นความต่างของปัญญาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กับ ผู้ที่ไม่รู้จักธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้

ฟังแล้วไตร่ตรองไม่ต้องจำชื่อ

การฟังธรรม ประโยชน์สูงสุดไม่ใช่เพื่อที่จะไปรู้อะไรมา มาก ๆ แต่ว่าไม่รู้จักสิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ เราคงจะไม่ต้องไปจำชื่อมากมาย โดยที่ไม่เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

เพราะฉะนั้นแม้แต่คำว่า “ธรรม” หมายความว่าถึงสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ เราลองคิดว่า อะไรเป็นธรรมบ้าง เห็น เป็นธรรมแน่นอน ยังไม่ได้รู้ความจริงของเห็น ได้ยิน ก็เป็นธรรม ก็ยังไม่ได้รู้ความจริงของได้ยิน คิดนึก ก็เป็นธรรม ก็ยังไม่ได้รู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องฟัง เพื่อเข้าใจสิ่งที่มีจริงกับตนเองในขณะนี้ ถ้าเราจะไปรู้ความจริงในป่า คนอื่นที่ไม่ใช่เรา ก็เป็นไปไม่ได้แน่นอน เพราะว่าต้องรู้ความจริงของสิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นเราและกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นทุกคำที่ได้ฟัง ไตร่ตรองในความเป็นธรรมของสิ่งนั้น โดยที่ไม่ต้องไปยุ่งยากจำชื่อ เพราะเหตุว่าชื่อสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ แต่ว่าลักษณะจริง ๆ ของสภาพธรรมนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้เลย

ตั้งแต่ได้เริ่มฟังวิทยุบ้าง หรือว่าฟังเทปบ้าง รู้จักธรรมแล้วใช่ไหม เดียวนี้ใช่ไหม เป็นธรรม เพราะฉะนั้นรู้จักแค่ไหน อยู่ที่ว่า การฟังของเรา เรามีความเข้าใจแค่ไหน ถ้าเรามีความเข้าใจขึ้น เราก็จะรู้จักสภาพธรรมเดี่ยวนี้นั้นที่ละเอียดที่ละน้อย จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ว่าตรงกับที่ทรงแสดง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น เพราะมีปัจจัย เมื่อเกิด แล้วดับ

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

คำที่ชินหู เช่นคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ใช่ขณะอื่นเลย แต่เป็นความลึกซึ้งของธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะเกิดแล้ว ถ้าไม่เกิด ปรากฏไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นเราก็

ต้องค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ พิจารณา สิ่งที่กำลังมีจริง ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เกิดแล้วหรือเปล่า เกิดจึงได้ปรากฏ แค่นี้ก็เป็นการเริ่มเข้าใจถูกในสิ่งที่มี

แม้ว่าการเกิดของสภาพธรรมเหล่านี้ และการดับไปของสภาพธรรมเหล่านี้ ยังไม่ได้ปรากฏ แต่จากการไตร่ตรองรู้ว่า ขณะนี้เป็นธรรม ฟังเพื่อให้เข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งความจริงนั้นก็คือ สิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏ สิ่งนั้นเกิดแล้ว จึงปรากฏ

และสิ่งที่เกิดแล้วที่เคยเป็นเราในแต่ละวัน มีหลายอย่างใหม่ หรือมีอย่างเดียว ธรรมต้องเป็นเดี๋ยวนี เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีจริง ๆ เดี๋ยวนีที่เราจะเข้าใจขึ้น ไม่ใช่มีเพียงอย่างเดียว แม้ว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ทุกคนรับรอง ขณะนี้เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เกิดแล้วด้วย แต่ไม่ประจักษ์การเกิดและดับ

แสดงว่าเรายังไม่ได้มีความรู้ถึงความจริง ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาแสดงถึง ๔๕ พรรษา แต่จากการฟัง แล้วค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ทีละเล็กทีละน้อย วันหนึ่งก็สามารถที่จะประจักษ์ได้จริง ๆ ว่า ที่ตรัสไว้ทั้งหมดเป็นคำจริง ไม่เป็นสอง ไม่เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น

เพราะฉะนั้นถ้าเรามีความเข้าใจขึ้นก็รู้ว่า นี่คือธรรม นี่คือหนทางที่จะทำให้แต่ละคนมีปัญญา มีความเห็นถูกในสภาพธรรมในขณะนี้ จนกระทั่งสามารถเข้าถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของสภาพธรรมนั้นได้

การฟังธรรมมีจุดประสงค์อย่างนี้หรือเปล่า

สภาพธรรมเกิดและดับเร็วที่สุด

ฟังเพราะรู้ว่า ขณะนี้เป็นธรรมที่มีจริง และก็จะต้องอบรมความเห็นถูก ความเข้าใจถูกในลักษณะของธรรมนั้น จนกว่าจะประจักษ์ความจริงได้ อย่าลืมจุดนี้ ไม่ใช่ฟังไปเรื่อย ๆ แต่ว่าฟังให้เข้าใจ เพื่อที่วันหนึ่งก็จะได้ว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสนั้นเป็นความจริง คือ ขณะนี้สภาพธรรมใดปรากฏ สภาพธรรมนั้นเกิดและดับเร็วมาก ประมาทไม่ได้เลย

ถ้าจุดธูปก้านหนึ่ง แล้วก็แกว่งเร็ว ๆ เห็นเป็นวงกลม แกว่งให้กลมก็เห็นเป็นวงกลม แกว่งเป็นอะไรก็เห็นเป็นอย่างนั้น แต่ที่เราเห็น ไม่ใช่การรู้ความจริงของสภาพธรรม เพราะเหตุว่าสภาพธรรมแต่ละอย่าง เกิดและดับอย่างรวดเร็วที่สุด ลองคิดถึงความเร็วขณะเห็นเหมือนได้ยินด้วย แต่เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะเหตุว่าจิตจะต้องเกิดขึ้นเพียงทีละหนึ่งขณะ ถ้าจิตขณะนี้ยังไม่ดับ จิตขณะอื่นเกิดต่อไม่ได้ แต่ละคนมีจิตหนึ่งขณะ และความจริงจิตก็ไม่ใช่ของใคร แต่เป็นธาตุที่มีปัจจัยเกิด แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะเกิดเป็นอะไร เกิดเห็นเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ธาตุคือ ธรรมชนิดหนึ่ง เกิดได้ยินก็เป็นธรรมอีกชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเห็นจะได้ยินที่ไหน ๆ ก็ตาม ขณะนั้นเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป

สิ่งที่เกิดแล้ว ดับแล้ว เรื่อย ๆ เป็นของใคร ไม่เป็นของใครเลย แต่หลงยึดถือสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏมีจริง แต่ว่าเกิดดับเร็วมาก แล้วก็สิ่งที่ยังเหลือให้เราเห็น เป็นแต่เพียงนิमितสิ่งที่เกิดดับสืบต่อทุก ๆ ขณะรวดเร็วมาก จนเสมือนว่าเป็นสิ่งที่ยั่งยืน

เพราะฉะนั้น เราอยู่ในโลกของการเห็นสิ่งที่เกิดดับ โดยเป็นนิमितให้ปรากฏเป็นการสืบต่อเหมือนกับว่า สิ่งนั้นไม่ได้ดับเลย แค่นี้ ต้องไตร่ตรองใหม่ ต้องคิดใหม่ เกิดมาแล้วก็อยู่ในโลกของนิमितทั้งหมดเลย

เกิดมาหลงวนในโลกของนิमित

ในพระไตรปิฎกจะใช้คำว่า รูปนิमित เวทนานิमित สัญญานิमित สังขารนิमित วิญญาณนิमित ตรงตามความเป็นจริง คือว่า สภาพธรรมเกิดแล้วดับเร็วจนกระทั่งปรากฏเพียงนิमितของสิ่งที่เกิดแล้วดับ แล้วสืบต่อกัน

ขณะที่ฟัง มีจิตของใครบ้างไหมที่ไม่เกิดดับ ไม่มี แต่ยังไม่ประจักษ์ เพราะฉะนั้น การฟังจะทำให้เรารู้ว่า เราเข้าใจธรรมแค่ไหน จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์แจ้งความจริงของสภาพธรรมนั้น จะเป็นอื่นไม่ได้ จะไปตรัสรู้ความจริงของสิ่ง

อื่น ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏไม่ได้เลย พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ความจริงของสิ่งที่เหมือนธรรมดาอย่างนี้แหละ ทุกวัน ๆ

แต่คนอื่นไม่รู้ความจริงของสิ่งนั้น เช่น เห็น ไม่ได้รู้เลยว่าเป็นลักษณะของจิต ไม่ใช่เรา เป็นธาตุที่เกิดขึ้นเห็น แล้วก็ดับไป ต้องฟังจนกระทั่งเป็นสัญญาความจำที่มั่นคง เพราะว่าทุกวันนี้หรือแม้ขณะนี้ แม้ว่าจะใคร่จะได้ฟังธรรมมานาน ๑๐ ปี หรือ ๒๐ ปี แต่ก็ลืม กำลังลืมอยู่หรือเปล่า ลืมรู้ว่าขณะนี้ เป็นธรรม ลืมเสมอ ฟังไป เข้าใจไป แล้วก็ลืมไปเรื่อย ๆ จนกว่า จะจำได้อย่างมั่นคง

ที่มั่นคง ก็มีสิ่งที่พิสูจน์ได้ว่ามั่นคง คือขณะนั้นกำลังรู้ตรงลักษณะของสิ่งนั้น เพื่อเข้าใจยิ่งขึ้น แต่ถ้าไปทำอย่างอื่น หรือคิดอื่น ไม่มีทางที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมที่ กำลังเกิดดับ พระปัญญาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เหมือนใคร แล้วก็ น้อยกว่าใครไม่ได้เลย มีแต่ว่าใครก็ไม่เสมอเหมือนปัญญาของพระองค์ เพราะเหตุว่า ทรงตรัสรู้ความจริง ซึ่งรู้ยาก แม้ว่ามีจริง ด้วยเหตุนี้ก็ต้องเป็นผู้ที่อดทน

เพราะไม่รู้ความจริงจึงเป็นเรา

เพราะไม่รู้ความจริงของเห็น ของได้ยิน ของทุกอย่างที่มี ไม่ได้รู้ความจริงเลย เมื่อไม่รู้ความจริงก็ยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนี้ทุกคนก็เห็นต้นไม้ เห็น ดอกไม้ เห็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ เห็นคน แต่ว่าจริง ๆ แล้ว สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นลักษณะที่มีจริง ๆ ที่สามารถกระทบจักขุปสาท คือ ตา แล้วก็จิตเห็นสิ่งนั้น สิ่งนั้นจึงปรากฏได้ เรา อยู่ตรงไหน แต่เพราะไม่รู้ ก็เป็นเราเห็น เพราะไม่รู้ ก็เป็นเราได้ยิน เป็นเรา ไม่รู้ก็ภพก็ชาติก็ตามแต่ จนกว่าจะได้มีโอกาสฟังพระธรรม และรู้ว่า **ธรรมคือ เดียวนี้ ขณะนี้**

ค่อย ๆ เข้าใจ ไม่ต้องรีบร้อนไปไหน ไปไม่ได้ ไปด้วยความไม่รู้ ไปทำไม เพราะฉะนั้นอยู่ตรงนี้ ขณะนี้มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วก็กำลังฟังเรื่องธรรมด้วย ให้อยู่ ๆ สะสมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก และก็รู้ด้วยว่า เริ่มเข้าใจว่าสิ่งที่มีจริง ๆ เป็นเพียงชั่วขณะที่ปรากฏ

ถ้าขณะนี้ไม่มีเห็น สิ่งต่าง ๆ ขณะนี้ปรากฏไม่ได้เลย ขณะนี้เหมือนเราได้ยินเสียง แต่ถ้าไม่มีได้ยินกับเสียง ก็ไม่มีเรา แต่เพราะเหตุว่า มีเสียงแล้วก็สภาพที่ได้ยินกำลังได้ยินชั่วขณะที่เสียงกำลังปรากฏ เสียงหมดไปแล้ว จะได้ยินต่อไปได้ไหม

เพราะฉะนั้นเราอยู่ที่ไหน ขณะที่ได้ยินเสียง มีเสียงกับมีได้ยิน และเสียงก็หมดไปเมื่อเสียงหมดไป จะให้ได้ยินเสียงต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นขณะที่ไม่รู้ เป็นเราได้ยิน แต่ว่าเมื่อเสียงเกิด แล้วก็ดับ และจิตที่กำลังรู้เสียงก็ต้องดับด้วย ในเมื่อเสียงดับแล้ว จะไปได้ยินเสียงต่อไปได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นขณะนั้นเป็นเราหรือเปล่าที่ได้ยิน หาไปเถอะ ไม่มีเราเลย แต่มีความไม่รู้จึงเข้าใจว่าเป็นเรา แค่นี้ก็ยากแล้ว ไม่มีวิชาไหนที่จะยากเท่ากับพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นนักปราชญ์ หรือว่านักวิทยาศาสตร์ หรือใครก็ตาม ไม่ได้รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏเลย จนกว่าจะเป็นผู้ที่ได้ฟังแล้วก็เริ่มเข้าใจ และสะสมความเข้าใจถูก เป็นการละโลภะ หรือความติดข้องต้องการ

บางคนฟังธรรมเพราะอยากรู้คำ

บางคนทีฟังธรรม เพราะอยากอะไรสักอย่างหนึ่งก็มี เช่น อยากรู้คำเยอะ ๆ อยากรู้ธรรมมาก ๆ ได้ยินคำว่า “ปฏิจลสมุปบาท” ตื่นเต้น ได้ยินคำว่า “อายตนะกับธาตุ” ก็ตื่นเต้น คำที่ไม่รู้จักเลย แล้วคืออะไร อยากรู้ อยากเข้าใจคำ แต่ว่าไม่ได้คิดเลยว่า ถ้าไม่มีสภาพธรรมขณะนี้ คำเหล่านั้นไม่มีเลย ขณะนี้เห็น ต้องมีสิ่งที่ปรากฏซึ่งสามารถกระทบตาได้ เสียงกระทบตาไม่ได้ ใครจะเห็นเสียงก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้นที่กำลังเห็นขณะนี้ มีเห็น แล้วก็มีเสียงที่กำลังปรากฏ พุทฺธคณีนี ผู้ที่เข้าใจธรรมแล้ว สามารถที่จะเข้าใจความหมายของคำว่า “อายตนะ”

หมายความว่า ขณะนั้นต้องมีสภาพธรรมที่เกิด แล้วยังไม่ดับ และก็จะขาดสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดไม่ได้ เพราะฉะนั้นในขณะที่เราคิดเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเลย ขณะที่กำลังเห็นหรือได้ยิน แท้จริงสำหรับทางหู ต้องมีเสียง แล้วก็ต้องมี

โสตปสาท คือ หู ทั้ง ๆ ที่มีเสียงและมีหู ถ้าเสียงไม่กระทบโสตปสาทที่ยังไม่ดับ และเสียงก็ต้องยังไม่ดับด้วย จิตได้ยินจึงเกิดขึ้น ได้ยินเสียงในขณะที่ยังไม่ดับ

ชั่วขณะนั้น ต้องมีเสียง ต้องมีโสตปสาท ต้องมีจิต ที่กำลังได้ยินเสียง และจิตจะเกิดโดยมีสภาพของเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกิดกับจิต เกิดพร้อมกันดับพร้อมกัน เพราะฉะนั้นขณะใดที่จิตเกิด ต้องมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย นี่คือ ความหมายของอายตนะ

ไม่ใช่ให้เราท่องจำว่า อายตนะภายใน ๖ ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ สิ่งที่ปรากฏทางตา ภาษาบาลีจะใช้คำว่ารูปารมณฺ์ หรือรูปารัมมณะ ถ้าออกเสียงตามภาษาบาลี แล้วก็มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีโผฏฐัพพะ ได้แก่สภาพที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ที่สามารถกระทบกาย และทางใจก็สามารถที่จะรู้สภาพธรรมอื่นที่ไม่สามารถจะรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้ นี่คือ ความหมายของอายตนะ

และก็ลองพิจารณาว่า ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ เพียงแต่จำแล้วกับบอกได้ บางคนก็อยากจะรู้ ได้ยินคำว่าอายตนะ ๖ อายตนะ ๖ ได้แก่อะไร พอได้ยินชื่อ ก็จำ แต่ไม่รู้ว่

ไม่ใช่เรื่องจำชื่อ แต่รู้สิ่งที่มี

การศึกษาธรรมไม่ใช่เป็นเรื่องจำชื่อ แต่เป็นเรื่องรู้สิ่งที่มี ที่ตนเอง ที่เกิดดับ ที่เคยยึดถือว่า เป็นตัวตน จนกว่าจะรู้จริง ๆ จะฟังไปเรื่อย ๆ หรือเปล่า หรือว่ายากเหลือเกิน เลิกดีกว่า ถ้ายากเหลือเกิน เลิกดีกว่า ก็เหมือนกับไม่ได้พบพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุว่าแม้ว่าจะทรงปรินิพพานแล้ว แต่ว่าพระธรรมยังมี ยังสืบทอดมาจนกระทั่งสามารถที่จะฟังเข้าใจได้

เพราะฉะนั้นจะพบ หรือไม่พบพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานแล้ว ก็ยังพบโดยพบพระธรรม ถ้าไม่พบพระธรรม ไม่เข้าใจพระธรรม ก็คิดเอง นึกถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่เข้าใจ ตามที่จะคิด แต่ไม่รู้พระธรรม ก็คือว่า ไม่รู้ว่

ฟังจนมีความเข้าใจมั่นคงขึ้น

การศึกษาธรรม ไม่ใช่ถามให้ตอบ หรือว่าไม่ใช่บอกชื่อให้จำ แต่เป็นการที่จะค่อย ๆ เข้าใจสิ่งซึ่งมีจริง ๆ ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย และโดยเฉพาะก็คือว่า ที่ยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่าของเรา ให้รู้จริง ๆ ว่า ความจริงมีแต่สภาพธรรมซึ่งเกิดดับ หมดไปทุกขณะไม่เหลือเลย มีใครคิดว่ายังมีอะไรเหลือบ้าง

ธรรม หมายความว่าสิ่งที่มีจริง ยังไม่ได้บอกว่าใคร ชื่ออะไรเลย ธรรมเป็นธรรมอย่างเสียงเป็นเสียง ความสุขเกิดขึ้นแล้วก็หมดไป ความสุขนั้นเป็นใครหรือเปล่า ไม่ว่าจะอยู่ที่นี้ ในป่า ในเรือ บนอากาศ หรือที่ไหนก็ตาม ธรรมชนิดไหนเกิด เป็นธรรมอย่างนั้น ใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และธรรมที่เกิดแล้ว จริง ๆ แล้วดับไป อย่างสิ้น ไม่เหลือเลย

ใครมีอะไรเหลือ ลองบอกสิ ได้ยินเหลือไหม ถ้าไม่มีปัจจัยสิ่งนั้นเกิดได้ไหม อะไรก็ตามซึ่งเกิดได้ เพราะมีปัจจัยจึงเกิดได้ ถ้าไม่มีปัจจัยก็เกิดไม่ได้ อย่างจิตเห็น ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่มีตา ก็เกิดไม่ได้ สิ่งใดก็ตามที่เกิดได้เพราะมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่เพราะเรา แต่ว่าเป็นธรรมหรือเป็นธาตุ ซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย สิ่งนั้นเป็นใคร นอกจากเป็นธาตุนั้น ๆ ซึ่งใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้

นี่คือ ฟังธรรม จนกระทั่งเป็นความเข้าใจมั่นคงขึ้นว่าเป็นธรรม กว่าที่จะประจักษ์ความจริงของธรรม ต้องมีความรู้ขั้นฟังก่อน เพราะว่าถ้าฟังแล้ว ก็ยังเป็นเราฟัง หรือว่าเราอยากจะรู้นั้น อยากจะรู้นี้ ได้ยินชื่ออะไรก็อยากจะรู้ แต่ไม่เข้าใจ นั่นไม่ใช่ประโยชน์ของการฟัง

ต้องมีความรู้ขั้นฟังก่อน

ฟังขณะนี้ว่าเป็นธรรม ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เปลี่ยนธรรมให้เป็นอื่นได้ไหม ในเมื่อเข้าใจว่า ธรรมเป็นธรรม อยู่ไป ฟังไป แล้วทีหลังจะเปลี่ยนเป็นว่า เป็นเรา ก็เรียนแล้ว เข้าใจแล้วว่า เป็นธรรม แล้วไปเอาเราที่ไหนมา

ธรรมมี ๒ อย่าง สภาพที่ไม่รู้อะไรเลย มีจริง ๆ จะให้สภาพนั้นไปรู้อะไรก็ได้ อย่างเสียง มีจริง จะให้เสียงเป็นสุข จะให้เสียงเป็นทุกข์ จะให้เสียงโกรธ เสียงหิว เสียง

ไม่เป็นอย่างนั้นเลย เพราะว่าเสียงไม่สามารถที่จะรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้น ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิด แต่ไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปธรรม ใช้คำอะไรก็ได้ แต่ให้เข้าใจว่า สภาพนั้นไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย เป็นเราหรือเปล่า รูปธรรม ทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เป็นเราหรือเปล่า รูปก็เป็นรูป จะเป็นเราได้อย่างไร

รูปที่เกิดจากกรรม เช่น จักขุปสาท โสตปสาท ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใครทำให้เกิดได้ ใครคนไหนทำให้รูปเกิดได้ ใครคนไหนทำให้เห็นเกิด ในขณะนี้เห็นเกิดแล้ว ความรู้สึกจะเป็นเฉย ๆ หรือสุข หรือทุกข์ก็ตาม ใครทำได้ ในเมื่อสิ่งนี้เกิดแล้ว และตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดมา มีแต่สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดแล้วปรากฏทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้นสิ่งนั้นเกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่เกิดเพราะเราทำให้เกิด